

EKONOMI-
HÖGSKOLAN

Privatinförsel eller detaljhandel?

Juridisk analys av förutsättningarna för
privatinförsel av alkohol till Sverige efter
Winefinder-målet

Carl-Alexander Wald

INSTITUTIONEN FÖR HANDELSRÄTT

Affärsjuridisk kandidatuppsats

15 högskolepoäng

HARH13

VT 2024

Sammanfattning

Sverige har under lång tid haft en restriktiv alkoholpolitik. Sverige är också medlem i Europeiska unionen, där huvudregeln är fri rörlighet av varor. Denna skiljelinje har inneburit att Sverige visserligen fått behålla ett detaljhandelsmonopol (Systembolaget), men också att en möjlighet för svenskar att privat importera alkoholhaltiga drycker för eget bruk införts. År 2023 lämnade Högsta domstolen sitt domslut i Winefinder-målet, och en del oklarheter angående möjligheten till privatinförsel reddes ut.

Uppsatsen utgick utifrån frågeställningar om hur långtgående förutsättningarna för privatinförsel är, betydelsen av relationer mellan säljare, köpare samt transportör; samt till vilken grad dessa bestämmelser kan nyttjas för att utforma verksamheter som efterliknar detaljhandel utan att juridiskt klassas som just detaljhandel.

Metoden för att besvara dessa frågeställningar bestod av rättsdogmatisk samt EU-rättslig metod, och materialet bestod främst av svensk lagstiftning, dess förarbeten samt prejudicerande domar i kombination med EU-rättslig primärrätt samt mål från EU-domstolen.

Uppsatsen fann att förutsättningarna för privatinförsel är långtgående. Konkret fanns att den gällande rätten innebär att möjligheten att driva verksamhet som liknar, samt konkurrerar med, detaljhandeln av alkohol bör vara möjlig i ett geografiskt begränsat område i närheten av Danmark. Analysen angående överensstämmelse med EU-rätten landar i att vissa hämmande åtgärder rörande privatinförsels former förmodligen utgör handelshinder, men att det i så fall är troligt att EU-domstolen, om den fått ta ställning till dessa, hade lämnat proportionalitets- och ändamålsenlighetsprövning åt svenska domstolar.

Ämnesord: alkohol, detaljhandel, EU-rätt, handelsmonopol, privatinförsel, Rosengren, Systembolaget, Winefinder

Abstract

Sweden has long pursued a restrictive alcohol policy. Sweden is also a member of the European Union, where the free movement of goods is a general principle. This dividing line has resulted in Sweden getting to retain a retail monopoly (Systembolaget), however the possibility for Swedes to privately import alcoholic beverages for their private consumption was introduced. In 2023, the Swedish Supreme Court delivered its judgement in the Winefinder case, and some ambiguities regarding the possibility of private import were clarified.

The essay was based on research questions about how far-reaching the legal possibilities for private import are, the importance of relationships between seller, buyer and transporter; and to what extent these provisions can be used to design business activities that mimic retail sale without being legally classified as just retail sale.

The method for answering these questions consisted of the legal-dogmatic and the EU legal method, and the material consisted mainly of Swedish legislation, and its preparatory works, and Swedish precedential cases in combination with EU primary law and cases from the European Court of Justice.

The paper found that the legal possibilities for private import are far-reaching. Specifically, it was found that the current law means that the possibility of conducting activities similar to, and competing with, the retail sale of alcohol should be possible in a geographically limited area in the vicinity of Denmark. The analysis of compliance with EU law concludes that certain measures regulating the forms of private imports of alcohol likely constitute barriers to trade, but that it is probable that the European Court of Justice would leave the proportionality and purposefulness assessments to Swedish courts in such a case.

Keywords: Alcohol, EU Law, Private Import, Retail Sale, Rosengren, Systembolaget, Trade Monopoly, Winefinder

Innehåll

Sammanfattning	3
Förkortningar	7
1 Inledning.....	9
1.1 Bakgrund.....	9
1.2 Syfte och frågeställningar	10
1.3 Metod och material	10
1.3.1 Metod	10
1.3.2 Material	11
1.4 Disposition	12
2 Fri rörlighet inom EU.....	13
2.1 EU:s fundament som handelsunion	13
2.2 Den europeiska rättens företrädare	13
2.3 FEUF:s bestämmelser	15
2.3.1 Artikel 34, kvantitativa importhinder.....	15
2.3.2 Artikel 36 och tvingande krav.....	16
2.3.3 Artikel 37, handelsmonopol.....	17
3 Tillämplig EU-rätt, och den svenska lagstiftningens anpassning.....	20
3.1 Alkoholmonopolen före EU-inträdet	20
3.2 Anpassning av lagstiftning i.o.m. EU-inträdet	21
3.3 Anpassning efter Franzén	22
3.4 Anpassning efter Rosengren	23
3.5 Punktskatter	25
3.6 Visnapuu-målet.....	26
4 Svenska rättsfall.....	28
4.1 Bakgrund till kapitlet	28
4.2 Handlavin-målet.....	28
4.3 Winefinder-målet	30
4.3.1 Sakförhållanden.....	30
4.3.2 Dom i Patent- och marknadsdomstolen	32
4.3.3 Dom i Patent- och marknadsöverdomstolen	33
4.3.4 Dom i Högsta domstolen.....	34
5 Gällande rätt efter Winefinder-målet.....	35
5.1 Kapitlets uppbyggnad	35
5.2 “Yrkesmässig befordran eller annan oberoende mellanhand”.....	35
5.3 “Rent formella eller konstlade upplägg”	37
5.4 “Handelsagent eller motsvarande”.....	38
5.5 Faktisk effekt?.....	38
5.6 Överensstämmelse med EU-rätten.....	39
6 Avslutande sammanfattning	43

Källförteckning	45

Förkortningar

EES – Europeiska ekonomiska samarbetsområdet

Efta – Europeiska frihandelssammanslutningen

EG – Europeiska gemenskaperna

EU – Europeiska unionen

FEUF – Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt

HD – Högsta domstolen

HFD – Högsta förvaltningsdomstolen

PMD – Patent- och marknadsdomstolen

PMÖD – Patent- och marknadsöverdomstolen

Prop. – Regeringens proposition till Sveriges riksdag

SFS – Svensk författningssamling

SOU – Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Sverige, liksom flera andra nordiska länder, har en lång historia av en restriktiv alkoholpolitik. Historiskt har nykterhetsrörelsen varit stark, vilket kan exemplifieras i att rusdrycksförbudsfolkomröstning hölls på 1920-talet, och att med knapp marginal segrade sidan som inte önskade ett totalt rusdrycksförbud i landet.¹ Andra historiska restriktiva åtgärder som kan nämnas är lokala veton mot utskänkning, motarbetning av privata intressen inom branschen, samt motbokssystemet som användes för att ransonera mängderna till konsumenter.²

Den restriktiva politiken ledde på 1900-talet till bildande av monopolbolagen Systembolaget samt V&S (Vin och Sprit AB),³ som innebar att staten monopoliserade tillverkning av spritdrycker, detalj- och partihandel av alkoholhaltiga drycker, samt import av dito.⁴ Dessa var politiska verktyg, utöver exempelvis de höga punktskatterna, som skulle arbeta för de alkoholpolitiska målen som antogs 1977 – som innebar att totalkonsumtionen skulle minska.⁵

Under 1990-talet pågick dock en process, som resulterade i Sveriges EU-medlemskap. En utgångspunkt för det europeiska samarbetet är, och har sedan start varit, att marknader i Europa ska vara fria från statlig styrning; och att flödet av varor mellan länderna ska vara fritt. Mer konkret innehöll, och innehåller, de europeiska fördragen ett antal artiklar som i huvudregel förbjuder handelshinder emellan medlemsstaterna, samt påtvingar handelsmonopol (likt Systembolaget) att fungera på ett icke-diskriminerande sätt. Medlemskapet i EU, samt ett antal europeiska rättsfall som prövat delar av den svenska alkoholpolitiken, har lett till att de alkoholpolitiska åtgärderna i Sverige fått anpassas.

Genom *Rosengren*-domen⁶ 2009 beslutade EU-domstolen att Sverige behövde tillåta sina medborgare att, för privat bruk, importera alkoholhaltiga drycker från andra medlemsstater, och den svenska lagstiftaren införde således ett undantag i alkohollagen som tillät detta. De exakta förutsättningarna för denna privatinförsels former var länge oklart, och Systembolaget drev ett antal mål i Sverige mot aktörer i utlandet vars verksamhet innefattar försäljning till svenska konsumenter över internet. En av dessa var Winefinder, vilket är en koncern bestående av ett svenskt moderbolag och ett danskt dotterbolag,⁷ med samma VD och identiska styrelser, där

1 Prop. 1998/99:134 om vissa alkoholfrågor, m.m. s. 28.

2 Prop. 1998/99:134, s. 29.

3 Prop. 1998/99:134, s. 29-30.

4 Prop. 1993/94:136 Riktlinjer för ett nytt tillståndssystem för import, export, tillverkning och partihandel med alkoholdrycker. s. 10.

5 Prop. 1976/77:108 om alkoholpolitiken. s. 1.

6 C-170/04, ECLI:EU:C:2007:313, *Rosengren*, dom av den 5 juni 2007.

7 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 26.

alla var bosatta i Sverige.⁸ Trots dessa förhållanden var HD:s slutgiltiga dom 2023 att Winefinder:s verksamhet var förenlig med svensk lag,⁹ vilket öppnar för frågeställningar om hur privatinförselsundantaget i alkohollagen kan nyttjas för de facto svenska aktörer att driva verksamhet som innebär försäljning av alkohol till svenska konsumenter.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka och analysera hur långtgående förutsättningarna för privatinförsel av alkoholhaltiga drycker till Sverige är. Detta mot å ena sidan bakgrunden av svensk lagstiftning och Systembolagets detaljhandelsmonopol, samt å andra sidan mot EU-rättens reglering av nationella monopol samt handelsrestriktioner. Mer specifikt är det av intresse att finna var gränsen mellan laglig privatinförsel och Systembolagets detaljhandelsmonopol är, samt hur aktörer kan utforma sin verksamhet för att dra skiljelinjen till sin spets utan att överträda gränsen till olaglig detaljhandel.

Med anledning av detta ställs följande frågeställningar:

- Hur långtgående är förutsättningarna för privatinförsel av alkoholhaltiga drycker från ett annat EU/EES-land till Sverige?
- Vilken roll spelar relationerna mellan köpare, säljare och transportör?
- Hur likt detaljhandel kan verksamheter utformas, med lagligt stöd av möjligheten till privatinförsel, utan att räknas som detaljhandel och därmed vara otillåtna?

1.3 Metod och material

1.3.1 Metod

Uppsatsen behandlar rättsliga frågeställningar som kräver stöd i både svensk nationell, som europeisk, lagstiftning för att kunna besvaras. Med anledning av att lagstiftningen existerar på båda dessa nivåer, används både svensk rättsdogmatisk metod samt EU-rättslig metod.

Den rättsdogmatiska metoden innebär ett systematiserande av rättskällor, för att kunna behandla dem på sådant sätt att analys av dem kan besvara en särskild rättsfråga. De rättskällor som tas hänsyn till är lagstiftning (inkluderande förordningar, föreskrifter etc.), prejudikat, förarbeten till lagstiftning samt juridisk doktrin.¹⁰ Praktiskt tillämpas metoden genom att först och främst finna vilka generella rättsregler som är relevanta i de konkreta rättsproblemen, och sedan

⁸ Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 39.

⁹ Högsta domstolen dom 2023-07-07 i mål nr T 4709-22, pt. 33-34.

¹⁰ Kleineman, Jan, "Rättsdogmatisk metod" i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. Uppl. 2. Lund:Studentlitteratur, 2018. s. 28.

analysera hur dessa rättsregler i det konkreta fallet ska tillämpas.¹¹ När de olika rättskällorna ska tillämpas, innebär den rättsdogmatiska metoden en regelbundenhet i vilka argument och slutsatser som kan dras.¹² Exempelvis finns en regelbundenhet i rättskällornas inbördes hierarki, där lagar och övriga författningar samt prejudikat från HD/HFD (Högsta domstolen, Högsta förvaltningsdomstolen) till exempel ska ges större vikt än doktrin.¹³ Den svenska rättsordningen ger även, i ett internationellt perspektiv, förarbeten till lagstiftning särskild vikt¹⁴ – vilket kan få särskild betydelse för denna uppsats där alkohollagen förändrats flera gånger för att anpassas till EU-rätten, och de olika förarbetena till dessa ändringar blir relevanta för analysen.

Vidare är uppsatsens frågeställningar, som tidigare nämnt, beroende av tolkning av EU-rätten. Därför är EU-rättslig metod nödvändig. Den skiljer sig från den svenska rättsdogmatiska metoden vad gäller rättskällorna, där det på EU-nivån finns europeisk primär- och sekundärrätt samt andra icke-bindande rättsakter; samt att EU-domstolen använder delvis andra tolkningsmetoder än de svenska domstolarna. Vid tolkning av EU-rätt är särskilt viktigt att ta i beaktning att all sekundärrätt (likt förordningar, direktiv...) får sin legitimitet och rättsliga vikt genom stöd i primärrätten (fördragen),¹⁵ vilket medför att primärrätten har ett absolut företräde. EU:s rättsakters betydelse tolkas av EU-domstolen, alltså är det i slutändan EU-domstolens tolkning om huruvida nationell lagstiftning (likt den svenska alkohollagen) överensstämmer med exempelvis fördragen. Därför är det av största vikt att metoden i uppsatsen utgår ifrån samma tolkningsmetoder som EU-domstolen använder, när sådan analys görs. En aspekt som är viktig att ta i hänsyn vad gäller EU-domstolens tolkningsmetoder, är dess roll i den vidare europeiska integrationsprocessen, alltså ett drag av domstolsaktivism i en riktning mot fördjupad harmonisering och integration.¹⁶

1.3.2 Material

Uppsatsens material består främst av relevant svensk lagstiftning och europeisk lagstiftning, samt prejudicerande rättsfall som vägleder tolkning av denna lagstiftning. Vad gäller svensk lagstiftning är främst alkohollagen med tillhörande förarbeten relevant - särskilt de förarbeten som tillkommit genom anpassning till EU-rätten. Inom EU-rätten är främst FEUF artikel 34, 36 och 37 relevanta. Därtill kommer rättsfall från EU-domstolen som prövat och tolkat dessa artiklar, däribland *Dassonville*, *Franzén*, *Rosengren* med flera. Slutligen är svenska prejudicerande domar av den svenska lagstiftningen relevant material.

11 Kleineman, s. 30.

12 Jfr. Kleineman, s. 28-27.

13 Bernitz, Ulf, et al. *Finna rätt - Juristens källmaterial och arbetsmetoder*. Uppl. 16:1. Stockholm:Norstedts Juridik, 2023. s. 31.

14 Bernitz et al, s. 31.

15 Hettne, Jörgen; Otken Eriksson, Ida (red.). *EU-rättslig metod*. Uppl. 2:7. Stockholm:Norstedts Juridik, 2022. s. 41-42.

16 Hettne, Jörgen; Otken Eriksson, Ida (red.), s. 58-62.

1.4 Disposition

Kapitel ett innehåller en bakgrund till ämnet, som ger en kort introduktion till de svenska alkoholmonopolens historiska utformning, samt kort om EU-rättens stora påverkan på området. Vidare presenteras uppsatsens syfte samt frågeställningar. Därefter ges en genomgång av metod och material som använts för att genomföra undersökningen, som ligger till grund för uppsatsen.

Kapitel två ger en genomgång av den fria rörligheten inom EU, och EU-rättens företräde. Särskild betoning läggs här på artikel 34, 36 samt 37 FEUF (Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt).

Kapitel tre går igenom ett antal rättsfall från EU-domstolen, som inneburit förändring av den svenska alkohollagstiftningen, däribland *Franzén* och *Rosengren*.

Kapitel fyra går igenom svenska prejudicerande rättsfall med betoning på Winefinder-målet, men också kort om det äldre hovrättsmålet Handlavin.

Kapitel fem analyserar och besvarar uppsatsens frågeställningar, med utgångspunkt i vad som framgått i kapitel 1-4.

2 Fri rörlighet inom EU

2.1 EU:s fundament som handelsunion

Den europeiska integrationen, som idag främst tar sig uttryck i organisationen EU, är en process som pågått sedan 1950-talet. Från processens start har just handel, med ett explicit mål om att den ska vara fri, varit både ett mål men även en motor som drivit på integrationen inom samarbetet. Läser man unionsfördraget (Fördraget om Europeiska unionen) enligt den nuvarande konsoliderade versionen möts man av en artikel 1 som i stort förklarar själva unionen upprättad, följt av en artikel 2 som talar om vilka värden unionen ska upprätthålla (människans värdighet, frihet, jämlikhet, mångfald, tolerans m.m.).

Detta ger bilden av att EU:s fundament i första hand bygger på särskilda värderingar som ideal. Läser man å andra sidan texten ur det ursprungliga Romfördraget (Fördraget om upprättandet av Europeiska kol- och stålgemenskapen), finner man även där en artikel 1 som upprättar organisationen som sådan, men innehållet i artikel 2 skiljer sig markant. Snarare än en utläggning om mjuka värderingar, var de fundamentala principerna för unionen, dess uppgifter och existensberättigande; strikt ekonomiska. Öppen marknad, balanserad tillväxt, ekonomisk stabilitet och dylika formuleringar. En jämförelse av det nuvarande unionsfördraget med det ursprungliga Romfördragets talar för att just handel bör ses som fundamentet för den europeiska integrationsprocessen. Även det ännu tidigare Parisfördraget (Fördraget om upprättandet av Europeiska kol- och stålgemenskapen) rörde just handel, men specifikt inom marknaderna för kol- och stål.

Bestämmelser gällande den gemensamma marknaden, som infördes via Romfördraget,¹⁷ är alltså helt fundamentala för det europeiska samarbetet. Denna gemensamma marknad tar sig uttryck genom flera olika aspekter, likt en gemensam handelspolitik gentemot omvärlden, gemensamma yttre tullar, viss harmonisering av lagstiftning etc.¹⁸ – men kärnan för den gemensamma marknaden återfinns i de fyra friheterna. Dessa friheter innebär att, på den gemensamma marknaden, ska medlemsstaterna inte i utgångsläget få införa restriktioner för rörligheten för varor, tjänster, personer samt kapitalflöden.

2.2 Den europeiska rättens företräde

Till skillnad från standardförfarande i internationella samarbeten suveräna stater emellan, innebär medlemskap i EU en viss avsägning av suveränitet. Europeisk lagstiftning binder inte endast medlemsstaterna gentemot varandra, utan europeisk rätt kan både hävdas av medborgare i en viss medlemsstat (direkt effekt), och den europeiska rätten har också företräde framför eventuell nationell icke-kompatibel

¹⁷ Chalmers, Damian, et al. *European Union Law*. Uppl. 4. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. s. 13.

¹⁸ Chalmers, s. 13.

lagstiftning ifall unionen givits befogenhet inom området. Detta förhållande, där suveränitet flyttats från medlemsstaterna till EU, har kommit till via ett antal viktiga europeiska rättsfall från tidigare skeden i integrationsprocessen.

EU-lagars direkta effekt innebär att EU-lagstiftning inte endast förpliktat medlemsstaterna till särskilda åligganden gentemot varandra, utan även skapar rättsförhållanden och rättigheter som individer kan hävda inom det nationella rättssystemet. Detta slogs fast i *Van Gend en Loos*¹⁹ 1963. Där hade en nederländsk domstol frågat EU-domstolen om Romfördragets bestämmelser skapar individuella rättigheter som även nationella domstolar ska beskydda. Den nederländska (samt belgiska) staten ansåg att det är upp till nederländska staten att tillämpa fördragets bestämmelser inom ramen för det nederländska rättssystemet,²⁰ och även generaladvokatens utlåtande rekommenderade domstolen att avgöra att bestämmelsen i Romfördraget endast bör binda medlemsstaterna.²¹ EU-domstolen valde däremot en väldigt långtgående tolkning av fördragets innebörd, vilket kan exemplifieras genom följande formulering:

Slutsatsen av detta måste bli att gemenskapen utgör en ny rättsordning inom folkrätten till vars förmån staterna, låt vara på begränsade områden, har inskränkt sina suveräna rättigheter och som inte enbart medlemsstaterna utan även dessas medborgare lyder under.²²

Denna nya rättsordnings ställning och betydelse blev bekräftat och utvecklat i *Costa v. ENEL*²³ 1964. Medan *Van Gend en Loos* endast slog fast att EU-lag automatiskt integreras i de nationella rättssystemen, så innebar avgörandet i *Costa v. ENEL* att unionslagstiftningen har företräde framför övrig nationell lagstiftning. I fallet hade den italienska staten genomdrivit politik som innebar en nationalisering av elsektorn, i strid mot Romfördraget. Den relevanta frågan var huruvida den europeiska lagstiftningen hade företräde, eller om den senare tillkomna nationella nationaliseringslagen skulle ha rättsligt företräde. EU-domstolen landade i att den europeiska gemenskapslagstiftningen har en unik karaktär och särprägel, och att hela unionens rättsliga grund skulle ifrågasättas ifall nationell lagstiftning skulle kunna ha företräde.²⁴

Sammantaget har dessa rättsfall, från ett tidigt stadie i EU:s historia, inneburit att unionen givits en unik överstatlig karaktär. För rättssystemen inom dess medlemsstater, innebär detta att europeisk lag har en väldigt vikt. Detta då den europeiska lagstiftningen både kan ha genomslag nationellt utan inkorporering, men också att varje nationell rättsakt måste stämma överens med bestämmelser på den europeiska nivån. Detta ger särskild betydelse vad gäller handelspolitiken, stommen för det europeiska samarbetet. Regleringarna om handeln medlemsstaterna emellan

19 C-26/62, ECLI:EU:C:1961:6, *Van Gend en Loos*, dom av den 5 februari 1963.

20 C-26/62, *Van Gend en Loos*, s. 164.

21 Förslag till avgörande av generaladvokat Roemer föredraget den 12 december 1962, *Van Gend en Loos*, C-26/62/19, ECLI:EU:C:1962:42.

22 C-26/62, *Van Gend en Loos*, s. 166.

23 C-6/64, ECLI:EU:C:1964:66, *Costa v. ENEL*, dom av den 15 juli 1964.

24 C-6/64, *Costa v. ENEL*, s. 218.

är alltså tvingande, och det är till syvende og sist EU-domstolen som ska avgöra om nationell lag på området stämmer överens med dessa unionsbestämmelser eller ej.

2.3 FEUF:s bestämmelser

Att EU:s medlemsstater inte får introducera tullar gentemot varandra är givet, däremot krävs det även att medlemsstaterna ej inför icke-fiskala åtgärder, för att den fria rörligheten av varor ska fungera. Sådana potentiella handelshämmande barriärer, liksom importkvoter eller nationella standarder på hur en produkt får se ut eller vad den får innehålla, skulle kunna ha en stor påverkan på handeln mellan medlemsstaterna emellan om det tillåts.²⁵ Det kan resoneras att en generell tillåtelse av sådana åtgärder skulle kunna innebära en ond spiral av att medlemsstater inför fler barriärer gentemot varandra, ett ”handelskrig”, vilket skulle underminera hela gemenskapstanken.

För att hindra detta, regleras sådana icke-fiskala handelshinder i FEUF:s tredje kapitel av avdelning II, där artikel 34 och 35 förbjuder kvantitativa importrestriktioner respektive exportrestriktioner; och artikel 36 ger undantag som kan motivera vissa handelshinder som 34-35 förbjuder. Artikel 34 och 36 behandlas nedan i avsnitt 2.3.1 respektive 2.3.2, artikel 35 utelämnas däremot p.g.a. bristande relevans till frågeställningarna. Vidare regleras handelsmonopol i artikel 37, som behandlas i avsnitt 2.3.3.

2.3.1 Artikel 34, kvantitativa importrestriktioner

FEUF:s artikel 34 reglerar kvantitativa importrestriktioner, och har följande ordalydelse på svenska:

Kvantitativa importrestriktioner samt åtgärder med motsvarande verkan ska vara förbjudna mellan medlemsstaterna.

Förståelsen för vad kvantitativa importrestriktioner innebär är rätt given – medlemsstater får ej på politisk väg reglera hur mycket som får importeras från andra medlemsstater. Detta gäller både vad gäller kvoter av fysisk kvantitet, kvot för import baserad på monetärt värde, eller dylikt.²⁶ En sådan restriktion skulle även kunna innebära ett totalt förbud av import av en viss vara,²⁷ det vill säga en kvot på ”noll”. Vad som är mer intressant är formuleringen ”samt åtgärder med motsvarande verkan”.

Innebörden av åtgärder med motsvarande verkan som kvantitativa importrestriktioner har avgjorts i rättspraxis. Det mest centrala avgörandet är *Dassonville*.²⁸ I fallet *Dassonville* hade skotsk whisky, som var i fri omsättning i Frankrike, importerats till Belgien. Enligt dåvarande belgisk lag, krävde import av

²⁵ Barnard, Catherine, *The Substantive Law of the EU - The Four Freedoms*. Uppl. 6. Oxford:Oxford University Press, 2019. s. 68.

²⁶ Chalmers, s. 696-697.

²⁷ Schütze, Robert, *An Introduction to European Law*. Uppl. 3. Oxford:Oxford University Press, 2020. s. 68.

²⁸ C-8/74, ECLI:EU:C:1974:82, *Dassonville*, dom av den 11 juli 1974.

sådan skotsk whisky ett ursprungsintyg från den brittiska tullen,²⁹ vilket saknades då de importerades i andrahand från Frankrike. Domstolen dömde att ett krav på ett sådant ursprungsintyg är olagligt, om kravet gjorde det svårare att importera samma vara från vissa medlemsstater än andra³⁰ (här svårare att importera från mellanhanden Frankrike än ursprungslandet Storbritannien). Det särskilda fallet åsido, gav domstolen en generell definition av vad en åtgärd med motsvarande verkan enligt nuvarande artikel 34 FEUF:

Alla handelsregler antagna av medlemsstater som kan utgöra ett hinder, direkt eller indirekt, faktiskt eller potentiellt, för handeln inom gemenskapen skall anses som åtgärder med motsvarande verkan som kvantitativa restriktioner.³¹

Denna rättspraxis är en mycket långtgående tolkning av den faktiska fördragstexten, och innebär att väldigt många politiska åtgärder från medlemsstaterna skulle kunna dömas som olagliga för att de indirekt eller potentiellt kan påverka handeln mellan medlemsstaterna.

Rättspraxis på området utvecklades vidare i *Cassis de Dijon*,³² där det framkom att en reglering som innebar att varor som fritt får saluföras i andra medlemsstater, ej får fritt saluföras i den aktuella medlemsstaten, utgör en åtgärd med motsvarande verkan som en kvantitativ restriktion.³³ Rättsfallet rörde en tysk reglering angående minimigränser för alkoholinnehåll i vissa alkoholhaltiga drycker, som skilde sig från franska motsvarande alkoholregleringar, som innebar att vissa franska produkter var lagliga att saluföra i Frankrike men inte i Tyskland. Domstolen resonerade således att restriktioner, oavsett om de juridiskt sett är icke-diskriminerande men hänsyn på ursprung, kan vara olagliga. Detta i linje med beslutet i *Dassonville*. Domslutet gav upphov till ett unionsvitt ömsesidigt erkännande, att om en vara är ”bra nog” att säljas i en medlemsstat, är den ”bra nog” för hela den gemensamma marknaden.³⁴

2.3.2 Artikel 36 och tvingande krav

Artikel 34, samt för den delen artikel 35, presenterar generella förbud mot att införa handelshinder. I artikel 36 ges däremot en ventil, för att sådana åtgärder som generellt är otillåtna, ska kunna försvaras om de införts av hänsyn till ett antal skyddsvärda principer. Av fördragstexten framgår:

Bestämmelserna i artiklarna 34 och 35 ska inte hindra sådana förbud mot eller restriktioner för import, export eller transitering som grundas på hänsyn till allmän moral, allmän ordning eller allmän säkerhet eller intresset att skydda människors och djurs hälsa och liv, att bevara växter, att skydda nationella skatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde eller att skydda industriell och kommersiell äganderätt. Sådana förbud eller restriktioner får dock inte utgöra ett medel för godtycklig diskriminering eller innefatta en förtäckt begränsning av handeln mellan medlemsstaterna.

29 C-8/74, *Dassonville*, pt. 2-4.

30 C-8/74, *Dassonville*, pt. 9.

31 C-8/74, *Dassonville*, pt. 5.

32 C-120/78, ECLI:EU:C:1979:42, *Cassis de Dijon*, dom av den 20 februari 1979.

33 C-120/78, *Cassis de Dijon*, pt. 14-15.

34 Chalmers, s. 713-714.

Denna uppräknning av skyddsvärda principer är hämtad från GATT.³⁵ Utöver dessa skäl som räknas upp i artikel 36, har domstolen dock genom rättspraxis öppnat för andra undantag, som benämns "tvingande krav".³⁶ Dessa kom till genom *Cassis de Dijon*-domen, där effektiv skattekontroll, skydd för folkhälsan, god handelssed samt konsumentskydd nämndes som exempel godtagbara undantagsskäl för vissa handelshindrande åtgärder.³⁷ Dessa tvingande krav som räknades upp i *Cassis de Dijon* var dock ej uttömmande. EU-domstolen har i senare rättspraxis även bifogat miljöskydd, djurrätt, arbetsskydd, skydd för regionala/nationella socio-kulturella särdrag m.fl. till gruppen tvingande krav.³⁸

De tvingande kraven ska dock inte rakt av ses som en utökning av grunderna i artikel 36, utan en egen klassificering som tillkommit via EU-domstolens rättspraxis. En väsentlig skillnad emellan dem är att de tvingande kraven endast kan användas som grund för att rättfärdiga handelshindrande åtgärder som tillämpas på samma sätt, för inhemska som utländska varor (från en annan medlemsstat).³⁹ De undantagsgrunder som följer av artikel 36 kan alltså rättfärdiga direkt som indirekt diskriminering, medan de tvingande kraven endast kan rättfärdiga indirekt diskriminerande åtgärder. Vad gäller artikel 36, får grunderna givetvis ej motivera godtycklig diskriminering eller användas som svepskäl, vilket framgår av artikelns sista mening. För båda klasser av undantag gäller att det ska gå att föra i adekvat bevisning att handelsrestriktionerna uppnår den funktionen som undantagen tillåter,⁴⁰ bägge måste således vara proportionella samt ändamålsenliga.⁴¹

2.3.3 Artikel 37, handelsmonopol

Statliga handelsmonopol, det vill säga politisk reglering som innebär att endast särskilda bolag/myndigheter får bedriva viss handel, är ett handelshinder som till skillnad från övriga lyder under den säregna artikel 37 FEUF. Detta innebär att artikel 37 är en specialbestämmelse,⁴² i relation till de generella bestämmelserna i de tidigare artiklarna 34-36. Artikel 37 har tre punkter, varav två är generella och den tredje endast angår handelsmonopol inom jordbrukssektorn. De första två punkterna lyder:

1. Medlemsstaterna ska säkerställa att statliga handelsmonopol anpassas på sådant sätt att ingen diskriminering med avseende på anskaffnings- och saluföringsvillkor föreligger mellan medlemsstaternas
medborgare.

Bestämmelserna i denna artikel ska tillämpas på varje organ genom vilket en medlemsstat, rättsligt eller i praktiken, direkt eller indirekt kontrollerar, styr eller märkbart påverkar import eller export mellan medlemsstaterna. Dessa bestämmelser ska även tillämpas på monopol som staten överlåtit på
andra.

35 Barnard, s. 145.

36 C-573/12, ECLI:EU:C:2014:2037, *Ålands vindkraft*, dom av den 1 juli 2014, pt 75-76.

37 C-120/78, *Cassis de Dijon*, pt. 8.

38 Barnard, s. 169.

39 Chalmers, s. 719-720.

40 Barnard, s. 168.

41 Barnard, s. 175.

42 C-120/78, *Cassis de Dijon*, pt. 7.

2. Medlemsstaterna ska inte vidta några nya åtgärder som strider mot de principer som anges i punkt 1 eller som begränsar räckvidden av de artiklar som avser förbud mot tullar och kvantitativa restriktioner mellan medlemsstaterna.

Det framgår alltså att statliga handelsmonopol (under rätt förutsättningarna) inte är olagliga, även om de i sin natur innebär ett handelshinder som enligt artikel 34 och *Dassonville*-formeln skulle klassas som åtgärder med motsvarande verkan som importkvoter. Detta medför en dynamik, där relationen mellan lagrummen blir fundamental för att kunna applicera lagstiftningen i faktiska fall som rör handelsmonopol.

Denna särskilda lagstiftning för handelsmonopol har, enligt Butler,⁴³ ett delvis oklart förhållande till den generella.⁴⁴ Butler menar att EU-domstolens rättspraxis med tiden gått från att bedöma alla aspekter som har koppling till handelsmonopol ska bedömas enligt endast artikel 37⁴⁵ (exempelvis i *Cinzano* och *Miritz* från 1970 respektive 1976), till att anse att närstående åtgärder till ett handelsmonopol kan bedömas enligt artikel 34-36⁴⁶ (som i *Cassis de Dijon* från 1979), till att från *Franzén* och framåt etablera en rättspraxis som innebär att endast åtgärder som berör handelsmonopols funktionssätt ska bedömas enligt artikel 37 och övriga enligt 34-36. Senaste gången ett EU-rättsfall bedömdes enligt artikel 37 snarare än 34-36 var *Hanner* år 2005,⁴⁷ men det behöver givetvis inte nödvändigtvis innebära att artikel 37 är obsolet, utan kan bero på att inga rättsfall som nått EU-domstolen strikt handlat om en åtgärd som utgör del av ett monopols funktionssätt.

I dessa domar, som kommit efter *Hanner*, har EU-domstolen hänvisat till resonemanget i *Franzén*, som innebär att artikel 37 endast blir relevant i frågor som rör handelsmonopols "funktionssätt". I *Franzén*⁴⁸ resonerade EU-domstolen likt följande:

35 Med hänsyn till EG-domstolens praxis skall bestämmelserna om monopolet och dess funktionssätt undersökas mot bakgrund av fördragets artikel 37, som är den specialbestämmelse som är tillämplig på ett statligt handelsmonopols utövande av sin ensamrätt (dom av den 17 februari 1976 i mål 91/75, *Miritz*, Rec. 1976, s. 217, punkt 5, av den 20 februari 1979 i mål 120/78, *Rewe-Zentral*, kallad *Cassis de Dijon*, Rec. 1979, s. 649, punkt 7, och av den 13 mars 1979 i mål 91/78, *Hansen*, Rec. 1979, s. 935, punkterna 9 och 10).⁴⁹

36 Den inverkan som andra nationella bestämmelser, vilka inte rör monopolets funktionssätt även om de påverkar detta, har på handeln inom gemenskapen skall däremot undersökas mot bakgrund av artikel 30 [nuvarande 34] i fördraget (se i detta hänseende domarna i de ovannämnda målen *Miritz*, punkt 5, och *Cassis de Dijon*, punkt 7, samt dom av den 13 mars 1979 i mål 86/78, *Peureux*, Rec. 1979, s. 897, punkt 35).⁵⁰

43 Butler, Graham, *Alcoholic goods and Sweden: the EU law of private imports, retail sale and state monopolies*. Stockholm:Sieps, 2022. s. 68.

44 Butler, s. 21-22, 31.

45 Butler, s. 25-26.

46 Butler, s. 26.

47 Butler, s. 31.

48 C-573/12, ECLI:EU:C:1997:504, *Franzén*, dom av den 23 oktober 1997.

49 C-573/12, *Franzén*, pt. 35.

50 C-573/12, *Franzén*, pt. 36.

Av detta resonemang kan utläsas att EU-domstolen endast avser döma fall enligt artikel 37 när de aktuella förhållandena rör något som utgör en *central* del av handelsmonopolets funktionssätt. Det faktum att andra bestämmelser, även om de *påverkar* handelsmonopolets funktionssätt, ska bedömas enligt de generella bestämmelserna (det vill säga, artikel 34-36) innebär att relevansen för artikel 37 i dagens rättspraxis är begränsad; men ännu aktuell för bedömning av åtgärder som tillhör handelsmonopolens kärnor.

Butler ger även ett resonemang för att EU-domstolen “backed itself into a corner”,⁵¹ angående huruvida undantagen som framgår av artikel 36 går att analogvis tillämpa på artikel 37.⁵² Enligt ordalydelsen av artikel 36, ”Bestämmelserna i artiklarna 34 och 35 ska inte...”, tycks det uppenbart att den ej var menad att påverka bestämmelserna i artikel 37. Däremot uttalade sig EU-domstolen i *Franzén* följande (min kursiv):

Artikel 37 i fördraget har till ändamål att förena de krav som följer av inrättandet av den gemensamma marknaden och dess funktionssätt med medlemsstaternas möjlighet att, *i syfte att uppnå vissa mål av allmänintresse*, upprätthålla vissa handelsmonopol.⁵³

Denna formulering är svårbegriplig, då inget i artikel 37:s ordalydelse nämner att det krävs att handelsmonopol ska ha till syfte att uppnå ett allmänintresse. Det blir som sagt också förvirrande om dessa “allmänintressen” som nämns här ska tolkas som desamma grunderna som framgår av artikel 36, som kopplade till de tvingande kraven, eller en helt egen ny grupp ännu odefinierade grunder som hör till artikel 37 särskilt.

51 Butler, s. 27.

52 Butler, s. 27.

53 C-573/12, *Franzén*, pt. 39.

3 Tillämplig EU-rätt, och den svenska lagstiftningens anpassning

3.1 Alkoholmonopolen före EU-inträdet

Sverige har sedan långt tillbaka fört en aktiv, restriktiv, alkoholpolitik. Det system som råder idag, med statlig kontroll genom bland annat detaljhandelsmonopol, krav på serveringstillstånd etc. har en historia som går tillbaka till sent 1800-tal. Historiskt infördes exempelvis motbokssystemet (som innebar ett maxtak för hur mycket spritdryck som kunde köpas per person under ett särskilt tidsspänn), politisk differentiering på detaljhandel och konsumtion på plats,⁵⁴ och senare ett statligt handelsmonopol i form av Systembolaget – som existerar än idag.

Alkoholpolitiken som rådde innan EU-inträdet byggde på begränsad privat införsel, restriktivitet vad gäller serveringstillstånd, hög beskattning, åldersgränser, förebyggande upplysning om alkoholens skador, vinstfrihet samt statlig styrning genom monopolbolag.⁵⁵ Ett av dessa monopolbolag var Systembolaget, som stod för detaljhandelsmonopol för alkohol, samt monopol för partihandel till restauranger.⁵⁶ Systembolaget var dock inte det enda, utan vid tidpunkten existerade även V&S (Vin och Sprit) AB. V&S hade importmonopol på vin, sprit och starköl, samt ett tillverknings- och exportmonopol på spritdrycker.⁵⁷ Trots V&S importmonopol, fanns dock även vid denna tidpunkt en möjlighet till privat import, men endast en mycket begränsad mängd efter resande utomlands.⁵⁸

När Sverige anslöt sig till EES (Europeiska ekonomiska samarbetsområdet) genom EES-avtalet, innebar detta att Sverige härmed behövde anpassa sig till lagstiftning motsvarande nuvarande artikel 34-37 FEUF (genom artikel 11-13 samt 16 EES-avtalet). Svenska regeringen ansåg att de dåvarande svenska regleringarna samt monopolen ej bröt emot dessa nya bestämmelser, vilket kan exemplifieras i självsäkerheten i följande utdrag ur bilaga 4 i propositionen för godkännandet av EES-avtalet:

Den nuvarande svenska ordningen med statliga monopol för import, parti- och detaljhandel med alkoholdrycker innehåller inte några diskriminerande inslag av utländska tillverkare eller partihandlare. På den svenska marknaden råder konkurrens på lika villkor mellan inhemska och importerade varor. Monopolen är alltså inte diskriminerande i Romfördragets mening.⁵⁹

Sverige var dock inte det enda landet som vid tidpunkten behövde hantera dessa frågor. Finland, Island samt Norge hade liknande monopol vad gäller alkohol, och

54 Systembolaget, "Från bergsmän till Bratt". Tillgänglig online: <https://systembolagethistoria.se/teman/ursprunget/fran-bergsmen-till-bratt/> Hämtad: 2024-05-01

55 Prop. 1993/94:136, s. 8-9.

56 Prop. 1993/94:136 s. 10.

57 Prop. 1993/94:136 s. 10.

58 Prop. 1993/94:136 s. 10.

59 Prop. 1991/92:170 om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES), bilaga 4, s. 27.

dessa länder skrev också på EES-avtalet med en ingång av att monopolen inte skulle bryta mot den europeiska lagstiftningen. Dessa fyra nordiska länder såg till att följande deklARATION uttrycktes i bilagorna till EES-fördraget:

DECLARATION

by the Governments of Finland, Iceland, Norway and Sweden on alcohol monopolies

Without prejudice to the obligations arising under the Agreement, Finland, Iceland, Norway and Sweden recall that their alcohol monopolies are based on important health and social policy considerations.

Den egentligen enda punkten i den svenska alkoholpolitiken som det i ovan nämnda proposition resoneras om en potentiell anpassning, var partihandeln. Restauranger kunde nämligen köpa in starköl direkt från svenska bryggerier – vilket skulle innebära en de facto diskriminering mot utländska bryggerier.⁶⁰ Den enda möjligheten för dessa utländska aktörer att få sin starköl såld på restauranger med serveringstillstånd skulle således vara att V&S väljer att importera det, och att restaurangen köper det av Systembolaget. Detta avsedde regeringen åtgärdade genom ändringar i dåvarande lagen (1977:293) om handel med drycker (LHD), som skulle innebära att utländska starkölstillverkare kunde få tillstånd att sälja starkölspartier direkt till svenska restauranger på lika villkor.⁶¹ Riksdagen godkände dock inte detta, då delar av de folkpartistiska, kristdemokratiska och centerpartistiska riksdagsgrupperna röstade emot propositionen.⁶²

3.2 Anpassning av lagstiftning i.o.m. EU-inträdet

Sveriges tid som del av den gemensamma marknaden inom ramen för EES-avtalet som Efta-medlem (Europeiska frihandelssammanslutningen) blev kortvarigt, då Sverige kort därpå folkomröstade för ett fullvärdig EU-medlemskap. Därför blev frågan om de svenska alkoholmonopolen än en gång granskat, och EU-kommissionen visade sig nu mer kritisk än vad som framgick vid ingående av EES-avtalet.⁶³ Det framgick att EU-kommissionen inte bara såg problematik i de facto diskrimineringen vad gäller partihandel av starköl - utan EU-kommissionen ansåg att Sverige skulle avskaffa hela import-, export- samt partihandelsmonopolet och tillverkningsmonopolet av spritdrycker.⁶⁴ Vad gällde detaljhandelsmonopolet, skulle ”lika samt objektiva och transparenta kriterier” föreligga, vad gällde behandling av utländska varor.⁶⁵

De övriga monopolen, utöver detaljhandelsmonopolet, avskaffades således. I dess ställe infördes ett tillståndssystem, där vem som helst som uppnådde särskilt ställda kriterier (lika, objektiva och transparenta sådana...) skulle kunna få rätt att yrkesmässigt importera, exportera eller tillverka alkoholhaltig dryck.⁶⁶ Detta system

60 Prop. 1991/92:170, bilaga 4, s. 27.

61 Prop. 1992/93:253 om import av och partihandel med starköl, s. 2-3.

62 Riksdagens protokoll 1993/94:39.

63 Prop. 1993/94:136 s. 3.

64 Prop. 1993/94:136 s. 7.

65 Prop. 1993/94:136 s. 7-8.

66 Prop. 1993/94:136 s. 19.

skulle innebära att målen i den svenska alkoholpolitiken kunde försvaras, genom ett mindre extensivt medel än de tidigare statliga monopolen.

Vad gällde detaljhandelsmonopolet innebar förhandlingen med EU-kommissionen också en rättslig förändring. I dåvarande avtal mellan staten och Systembolaget, infördes instruktioner gentemot Systembolaget som skulle garantera icke-diskriminering. Produkturvalet skulle ej favorisera inhemska produkter, utan endast baseras på kriterierna "produktens kvalitet, särskilda risker för skadeverkningar av produkten, kundernas efterfrågan och andra affärsmässiga samt etiska hänsyn".⁶⁷

3.3 Anpassning efter *Franzén*

Efter att EU-kommissionen och svenska regeringen kommit överens, och Sverige blivit medlem i unionen, var frågetecknen kring den svenska alkoholpolitiken fortfarande inte helt utredda. Huruvida det svenska monopolet och övriga eventuella handelshinder var lagliga eller ej berodde till syvende og sist på EU-domstolens tolkning. Sverige blev medlem 1 januari 1995, och första domen på området kom redan 1997.

I fallet, benämnt *Franzén*, hade skåningen Harry Franzén åtalats för brott i Sverige, då han i sin butik sålt vin,⁶⁸ och således brutit emot alkohollagen. Brottet begicks med uppsåt, och Franzén hävdade att dåvarande alkohollag bröt mot (nuvarande) artikel 34 och 37 FEUF och därav var olaglig.⁶⁹ Den svenska domstolen (tingsrätten i Landskrona) begärde av EU-domstolen ett förhandsavgörande som skulle avgöra det svenska detaljhandelsmonopolets laglighet. Därför ställdes tre frågor: för det första huruvida det svenska monopolet är förenligt med nuvarande artikel 34; för det andra huruvida det är förenligt med nuvarande artikel 37 samt om det kan anpassas för att bli förenligt; samt för det tredje om en sådan anpassning i så fall skulle ha skett redan innan datumet för EU-inträdet.⁷⁰

Domstolen bestämde att pröva monopolets laglighet enligt artikel 37,⁷¹ men pröva andra nationella bestämmelser som inte direkt rör monopolets funktionssätt enligt nuvarande artikel 34.⁷² Vad gäller det första, hade EU-domstolen inga invändningar. De kriterier i avtalet mellan staten och Systembolaget ansågs adekvata, på så sätt att de inte innebar diskriminering av importerade produkter.⁷³

Däremot hade domstolen anmärkningar på det svenska systemet för tillstånd vad gäller tillverkning och partihandel. Detta system ansågs inte vara en del av monopolets funktionssätt, och bedömdes därför enligt nuvarande artikel 34.⁷⁴ Med

67 Tillkännagivande (1994:2049) av avtal mellan Systembolaget Aktiebolag och staten.

68 C-573/12, *Franzén*, pt. 27.

69 C-573/12, *Franzén*, pt. 28.

70 C-573/12, *Franzén*, pt. 29.

71 C-573/12, *Franzén*, pt. 35.

72 C-573/12, *Franzén*, pt. 36.

73 C-573/12, *Franzén*, pt. 44-52.

74 C-573/12, *Franzén*, pt. 67.

hänvisning till *Dassonville*-formeln,⁷⁵ ansåg domstolen att tillståndssystemet hindrade handel mellan medlemsstaterna, genom att de höga avgifterna och krav på lager på svenskt territorium innebar en hög tröskel för exportörer att komma in på marknaden.⁷⁶ Domstolen noterade också att detta resonemang inte bara var teoretiskt, utan att de faktiska siffrorna på utdelade tillstånd visade att det nästan uteslutande var svenska aktörer som tilldelats tillstånd.⁷⁷ Det prövades även om tillståndssystemet kunde försvaras enligt nuvarande artikel 36 FEUF, men domstolen landade i att åtgärden ej stod i proportion till syftet.⁷⁸

Domen ledde till att svensk lagstiftning behövde ses över, för att efterfölja den nya rättspraxisen. Relativt omgående (genom SFS 1997:755) sänktes de höga avgifterna, som EU-domstolen hade anmärkt på, men EU-kommissionen meddelade sin syn att en sådan simpel avgiftssänkning inte var tillräckligt för att lösa problemen som framgått i *Franzén*.⁷⁹ Därför genomfördes en mer långtgående reform (SFS 1999:1001), där tillståndssystemet som underkändes i *Franzén* helt avskaffades, och rätten att importera för partihandel knöts istället till en skatterättslig bestämmelse enligt alkoholskattelagen.⁸⁰

3.4 Anpassning efter *Rosengren*

Ifall *Franzén* kan sammanfattas som att EU-domstolen gjorde det enklare för företag att importera alkohol till Sverige för affärsmässiga syften, kan *Rosengren* sammanfattas som att ha gjort det enklare för privatpersoner att importera för privat bruk.

I det svenska fallet som låg till grund, stod ett antal privatpersoner åtalade (däribland dem Klas Rosengren, men även tio andra) för att ha beställt vin direkt från producent i Spanien; vilket enligt dåvarande svensk lag innebar smuggling.⁸¹ När fallet nådde HD (Högsta domstolen), begärdes förhandsavgörande från EU-domstolen. HD ville ha besvarat huruvida förbudet mot privatimporter, som de i fallet, ska bedömas enligt (nuvarande) artikel 34 eller 37 FEUF; samt om ordningen är förenlig med villkoren enligt den tillämpliga artikeln.⁸²

EU-domstolen fann att (nuvarande) artikel 34 FEUF var den tillämpliga. Detta, genom ett resonemang om att Systembolagets monopol avsåg "detaljhandel med alkoholdrycker i Sverige",⁸³ och handel utanför Sverige angår således inte monopollet som sådant.

75 C-573/12, *Franzén*, pt. 69.

76 C-573/12, *Franzén*, pt. 70-71.

77 C-573/12, *Franzén*, pt. 72.

78 C-573/12, *Franzén*, pt. 76.

79 Prop. 1998/99:134, s. 82.

80 Prop. 1998/99:134, s. 7, 98-99.

81 C-170/04, *Rosengren*, pt. 9.

82 C-170/04, *Rosengren*, pt. 14.

83 C-170/04, *Rosengren*, pt. 21-22.

För att klargöra huruvida förbudet mot privatimport utgjorde ett handelshinder enligt 34 artikeln, användes *Dassonville*-formeln,⁸⁴ som fann att handeln emellan medlemsstaterna kunde hindras av den svenska åtgärden. Det existerade visserligen en möjlighet för svenska konsumenter att via Systembolaget importera varor, men domstolen argumenterar för att detta alternativ både var mer kostsamt och omständligt för den enskilde konsumenten.⁸⁵

Domstolen fann ej att detta handelshinder kunde rättfärdigas genom undantagen i (nuvarande) artikel 36. Visserligen fastslog domstolen att styrning av alkoholkonsumtion för människors hälsa skall teoretiskt är en giltig grund,⁸⁶ samt att svenska regeringen inte tycktes ha haft som avsikt att godtyckligt skydda sina egna produkter.⁸⁷ Vad gäller de faktiska effekterna, menade domstolen däremot att förbudet ej stod i proportion till ändamålets nytta. Detta eftersom konsumenter oavsett kunde importera genom Systembolagets tjänst,⁸⁸ samt att andra åtgärder för att garantera ålderskontroller hos konsumenten är möjliga och inte nämnvärt mindre effektiva än då gällande.⁸⁹

Några månader efter domen i *Rosengren*, meddelades också dom i *Kommissionen mot Sverige*.⁹⁰ I detta fall hade EU-kommissionen väckt talan mot Sverige för fördragsbrott, angående just förbudet mot privatimport. Domstolen bedömde här, med hänvisande till *Rosengren*, att Sverige mycket riktigt brutit mot fördragen.⁹¹

Dessa båda rättsfall ledde till att den svenska alkohollagen än en gång behövde uppdateras för att överensstämma med EU-domstolens syn. Detta gjordes 2008 (genom SFS 2008:366), som införde en bestämmelse i alkohollagen som innebar att privatpersoner kunde importera alkoholhaltiga drycker. Dåvarande alkohollag (1994:1738) hade i 4 kap. 2 § ett antal undantag, som lät den som inte bedrev partihandel importera alkohol till Sverige. Dessa var bland annat att de som rest utomlands, flyttar till Sverige eller mottar gåvor/arv kunde få importera en mängd alkohol. Det får anses ha varit relativt nischade situationer. Den nya kategorin av tillåtna privatimporter formulerades som:

Utöver vad som anges i första stycket får spritdrycker, vin och starköl föras in

[...]

av en enskild person som har fyllt 20 år genom yrkesmässig befordran eller annan oberoende mellanhand, om införseln sker från ett land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet och dryckerna är avsedda för den enskildes eller dennes familjs personliga bruk.⁹²

84 C-170/04, *Rosengren*, pt. 32.

85 C-170/04, *Rosengren*, pt. 33-35.

86 C-170/04, *Rosengren*, pt. 40.

87 C-170/04, *Rosengren*, pt. 42.

88 C-170/04, *Rosengren*, pt. 45-47.

89 C-170/04, *Rosengren*, pt. 52-57.

90 C-186/05, ECLI:EU:C:2007:571, *Kommissionen mot Sverige*, dom av den 4 oktober 2007.

91 C-186/05, *Kommissionen mot Sverige*, pt. 27.

92 Prop. 2007/08:119 Alkoholfrågor med EG-rättslig anknytning, s. 5.

Denna förändring av alkohollagen innebär att svenskar kan importera starköl, vin och spritdrycker från utländska (europeiska) aktörer, genom privatinförsel.

3.5 Punktskatter

Även om domarna i *Rosengren* och *Kommissionen mot Sverige* kan anses ha inneburit en motgång för den svenska restriktiva alkoholpolitiken, blev de praktiska effekterna av privatinförseln eftersatt av EU-domstolens avgörande i *Joustra*.⁹³ Domen i detta mål kom bara några månader före domslutet i *Rosengren*, och berörde ett närliggande ämne: nämligen i vilket land punktskatter (alkoholskatt) ska betalas när privatpersoner importerar alkoholhaltiga drycker från en medlemsstat till en annan.⁹⁴ Eftersom höga punktskatter på alkohol är en del av den svenska restriktiva alkoholpolitiken, har det stor betydelse för huruvida exempelvis spansk eller svensk alkoholskatt ska betalas i en situation likt den i *Rosengren*. Ifall privatinförseln dessutom skulle kunna innebära ett lägre pris på varor än det som Systembolaget erbjuder, skulle det i praktiken kunna göra det svenska detaljhandelsmonopolet tandlöst.

I fallet *Joustra* hade nederländaren B.F. Joustra importerat stora mängder vin från Frankrike till Nederländerna, för privat konsumtion för han själv samt ungefär 70 andra privatpersoner.⁹⁵ Frågorna till EU-domstolen som den nederländska domstolen önskade svar på, rörde hur det dåvarande punktskattedirektivet⁹⁶ (som motsvaras av nuvarande direktiv 2020/262⁹⁷) ska tolkas vad gäller privat import av alkohol. Huvudregeln för varor är att punktskatter betalas i ursprungslandet, där varorna är köpta, men domstolen bedömde här att ifall en privatperson importerar alkoholhaltiga drycker med en oberoende transportör ska punktskatten betalas i destinationslandet.⁹⁸ Eventuell punktskatt som redan betalats i ursprungslandet ska dessutom återbetalas.⁹⁹

Det kan ses som motsägande att EU-domstolen lämnade domarna i *Joustra* och *Rosengren* så tätt inpå, när de praktiska effekterna av de båda målens domslut till del motarbetar varandra. Medan *Rosengren*-domens andemening är att det, medlemsstater emellan, ska vara enkelt för konsumenter att importera alkoholhaltiga drycker. Det underförstådda syftet med en sådan dom, är att uppmåna till friare konkurrens, enligt marknadsmässiga principer. *Joustra*-domen å andra sidan, innebär att för medlemsstater med ett intresse att begränsa import av alkoholhaltiga drycker, får ett medel att effektivt göra detta genom höga punktskatter. Detta oavsett om landet, likt Sverige, har genuina folkhälsoskäl för att önska begränsa denna

Även likalydande med 4 kap. 4 § 2st. 7pt. nuvarande alkohollag (2010:1622)

93 C-5/05, ECLI:EU:C:2006:733, *Joustra*, dom av den 23 november 2006.

94 C-5/05, *Joustra*, pt. 24.

95 C-5/05, *Joustra*, pt. 16-17.

96 Direktiv (EG) 1992/12/EEG av den 25 februari 1992 om allmänna regler för punktskattepliktiga varor och om innehav, flyttning och övervakning av sådana varor.

97 Direktiv (EU) 2020/262 av den 19 december 2019 om allmänna regler för punktskatt (omarbetning).

98 C-5/05, *Joustra*, pt. 53.

99 C-5/05, *Joustra*, pt. 52.

import¹⁰⁰ – eller om en medlemsstat skulle införa hög alkoholskatt av exempelvis finanspolitiska skäl.

Alltså kan det sägas, att *Joustra* mildrade de potentiella effekterna *Rosengren* skulle få på svensk alkoholpolitik och alkoholkonsumtion, då exportörer i andra europeiska länder inte fick möjlighet att konkurrera mot Systembolagets försäljning genom lägre alkoholskatt – och därmed eventuellt ett avsevärt lägre pris.

3.6 Visnapuu-målet

Som tidigare nämnt, har Finland liksom Sverige ett detaljhandelsmonopol för försäljning av alkohol. Liksom Systembolaget i Sverige har monopol på detaljförsäljning av exempelvis öl på över 3,5%, har Finland en motsvarande restriktion där endast statliga Alko får sälja öl på över 5,5% alkohol (före 2018, över 4,7%).¹⁰¹ För exempelvis matbutiker som önskar sälja dessa alkoholhaltiga drycker med lägre procent, krävs i Finland ett detaljhandelstillstånd. I EU-domstolsfallet *Visnapuu*¹⁰² från 2015, prövades bland annat detta system med detaljhandelstillstånd.

I det finländska rättsfallet som ligger till grund för förhandsavgörandet, hade Valev Visnapuu via ett estländskt bolag bedrivit en verksamhet vid namn "Alkotaxi", där de i förment *Rosengren*-anda sålde alkohol för privat bruk till finländska konsumenterna.¹⁰³ I vissa fall, hade det estniska bolaget levererat dessa varor på egen hand till finländska konsumenterna,¹⁰⁴ utan att besitta ett tillstånd för varken detalj- eller partihandel.¹⁰⁵

Samtliga av de drycker som var aktuella i målet, innehöll mer än 4,7% alkohol, och hade således varit olagliga för bolaget att sälja även med ett detaljhandelstillstånd.¹⁰⁶ En import av dessa starkare drycker, hade alltså endast varit laglig enligt lagstiftningen i Finland införde för att anpassa sig till *Rosengren*, och denna finska lagstiftning krävde att transporten skedde av köparen själv eller en oberoende mellanhand.¹⁰⁷ Därför frågade Helsingfors hovrätt även om det utgör en handelsrestriktion enligt 34 artikeln FEUF, att endast beställaren själv eller en "en tredje part som är oberoende av säljaren" får transportera alkoholhaltiga drycker till köpare vid privatinförsel.¹⁰⁸ Något entydigt svar angående transportörens relevans vid *Rosengren*-privatinförsel gavs dock inte, då EU-domstolen i sin dom valde att

100 C-170/04, *Rosengren*, pt. 42.

101 Vanttaja, Kirsi, "Finsk starköl i matbutiker orsakar rusning", SVT Nyheter, 2018. Tillgänglig online: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/finland-saljer-starkol-och-alkolask-i-matbutiker> Hämtad: 2024-05-08.

102 C-198/14, ECLI:EU:C:2015:751, *Visnapuu*, dom av den 12 november 2015.

103 C-198/14, *Visnapuu*, pt. 30.

104 C-198/14, *Visnapuu*, pt. 30, 33.

105 C-198/14, *Visnapuu*, pt. 31.

106 Förslag till avgörande av generaladvokat Bot föredraget den 9 juli 2015, *Visnapuu*, C-198/14, ECLI:EU:C:2015:463

107 C-198/14, *Visnapuu*, pt. 21.

108 C-198/14, *Visnapuu*, pt. 30.

fokusera på kravet på detaljhandelstillstånd för att importera drycker med låg alkoholhalt.

Domstolen i Visnapuu konstaterade att kravet på detaljhandelstillstånd, för eventuella utländska aktörer som vill till Finland exportera alkoholhaltiga drycker med lika låga alkoholhalter som de som tillåts säljas i exempelvis matvarubutiker, inte behöver vara olagligt. Det går alltså att konstatera så långt, men i det aktuella fallet rörde det ju sig om starkare drycker, vilket gör det oklart varför domstolen ej uttryckligen tog ställning till om Finlands syn på denna import som "detaljhandel" (och därmed olaglig, i strid med detaljhandelsmonopolet) var riktig. Ett svar på den oklarheten, skulle kunna vara att domstolen implicit stämmer in i tolkningen att det är att betrakta som detaljhandel snarare än privatinförsel (likt den som tillåts enligt Rosengren) ifall säljaren själv utför transport till kund som beställt varorna på distans. Enligt denna tolkning, kvarstår dock en oklarhet angående vad tolkningen hade varit ifall exempelvis det estniska bolaget i Visnapuu istället anlitat en oberoende transportör, som köparen inte hade närmare kontakt med. I domen nämns att Helsingfors hovrätt understrukt att, enligt finländsk rätt, måste äganderätten för drycker vid privatinförsel "ostridigt ha övergått till den som beställt dem innan dryckerna importeras",¹⁰⁹ vilket domstolen inte närmare kommenterar, vilket skulle kunna tolkas som att domstolen är eniga att det är en korrekt tillämpning av *Rosengren*.

109 C-198/14, *Visnapuu*, pt. 21.

4 Svenska rättsfall

4.1 Bakgrund till kapitlet

Efter den svenska lagstiftningen uppdaterades för att implementera möjligheten till privatinförsel, enligt *Rosengren*, blev det möjligt för bolag att sälja alkoholhaltiga drycker till svenska konsumenter. Formuleringen i nu gällande svenska alkohollag (2010:1622) finns i 4 kap. 4 § 2 st. 7 pt. och lyder:

[Utöver vad som anges i [första stycket](#) får spritdrycker, vin, starköl och andra jästa alkoholdrycker föras in] av en enskild person som har fyllt 20 år genom yrkesmässig befordran eller annan oberoende mellanhand, om införseln sker från ett annat land inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet och dryckerna är avsedda för dennes eller dennes familjs personliga bruk [...]

Flera bolag, både svenska och utländska, har utnyttjat detta lagrum för att fylla en nisch vid sidan av Systembolaget, som en kanal för exempelvis vinimport för svenska kunder. Sådana bolags verksamhet har prövats rättsligt i ett antal svenska rättsfall, som redogörs för nedan.

4.2 Handlavin-målet

Handlavin-målet är ett rättsfall som prövades i Stockholms tingsrätt¹¹⁰ samt i Svea hovrätt,¹¹¹ 2015 respektive 2016. Fallet var ett brottmål, där Peder Molin, en näringsidkare bakom bolaget Best Shopping, var åtalad för brott mot alkohollagen.¹¹² Bolaget Best Shopping drev hemsidan handlavin.se, som riktade sig till svenska konsumenter, och erbjöd dem österrikiska viner för beställning.¹¹³

Best Shopping ingick i ett affärsmässig samarbete med en österrikisk vinproducent, Pannoniche Weingärtner. Till en början ägde det österrikiska bolaget handlavin.se, och det svenska bolaget agerade representant för det österrikiska bolaget i Sverige – men efter 2011 övergick hela handlavin.se-verksamheten till Best Shopping. Det svenska bolaget fortsatte således verksamheten med vinförsäljning genom handlavin.se, fortsatt genom att importera från Österrike.¹¹⁴

Praktiskt, så betalade svenska kunder för vinerna till Best Shopping, och sedan gjordes beställning på motsvarande varor från Österrike, och Best Shopping fakturerades och betalade till producenterna.¹¹⁵ Alltså ingicks inga avtal direkt emellan svenska kunder, och de österrikiska producenterna. Varje flaska hade en specifik namngiven svensk kund däremot, och inga viner lagrades i Sverige före

110 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14.

111 Svea hovrätt dom 2016-04-26 i mål nr B 6057-15.

112 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 5-6.

113 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 11.

114 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 11-12.

115 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 13-14.

beställning.¹¹⁶ Genom handlavin.se såldes viner för totalt cirka en kvarts miljon kronor.¹¹⁷

Peder Molin ansåg att hans verksamhet var tillåten,¹¹⁸ då privatinförsel sedan *Rosengren* är tillåten. Han ansåg att hans verksamhet var att betrakta som en mellanhand mellan svenska konsumenter och österrikiska producenter,¹¹⁹ snarare än som en form av detaljhandel. Han yrkade däremot i andra hand, på att ifall hans verksamhet bryter mot den svenska lagstiftningen, bryter lagstiftningen mot EU-rätten och att alkohollagen därmed inte ska tillämpas.¹²⁰ Senare, i hovrätten, efter att tingsrätt dömt honom för brott mot alkohollagen, yrkade Peder Molin på att förhandsavgörande från EU-domstolen behövde inhämtas.¹²¹

Hovrätten fastslog tingsrättens dom, och argumenteringen var i instanserna i allt väsentligt densamma. Domstolarna menade att Peder Molin och hans bolags position i verksamheten ej kunde klassificeras som en "oberoende mellanhand" i den mening alkohollagen avser. Hovrätten formulerar sitt resonemang som följande:

Enligt hovrättens mening är det dock helt klart att försäljning till konsumenter på den svenska marknaden, av en aktör som är etablerad och registrerad i Sverige inte kan anses utgöra en oberoende mellanhand eftersom det då rör sig om försäljning och inte om en tjänst där en privatperson utför sin import via en oberoende mellanhand.¹²²

Det förs visserligen ett resonemang av hovrätten, angående att gällande rätten angående vilka former av förmedlingstjänster som är tillåtet genom 4 kap. 4 § 2 st. 7 pt. (*Rosengren*-bestämmelsen), men de kan fastslå att i det aktuella fallet går det omöjligen att klassificera Peder Molin och Best Shopping som vad lagrummet avser med "oberoende mellanhand". Intressant är att hovrätten väljer formuleringen *etablerad och registrerad*, vilket alltså inte avslöjar vad bedömningen hade landat i om det rörde sig om ett utländskt företag ej registrerat i Sverige – vad skulle avgöra om ett sådant bolag ses som "etablerat" eller ej i Sverige?

Hovrätten ansåg för sin bedömning av fallet, att någon EU-rätt inte behövde tas i hänsyn. Detta då den ansåg att den svenska alkohollagen ej bryter mot EU-lagstiftning, och att inga förhandsavgörande krävdes för att nå denna slutsats.¹²³ Resonemanget som fördes, var att hovrätten landade i att EU-domstolen förmodligen skulle döma de svenska bestämmelserna i 4 kap. 4 § 2 st. 7 pt. enligt artikel 37 FEUF, snarare än 34,¹²⁴ vilket skulle göra det onödigt att begära ett förhandsavgörande, då monopolet som sådant redan prövats enligt artikel 37 i *Franzén*.

116 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 18.

117 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 22.

118 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 17.

119 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 18.

120 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 7.

121 Svea hovrätt dom 2016-04-26 i mål nr B 6057-15, s. 2.

122 Svea hovrätt dom 2016-04-26 i mål nr B 6057-15, s. 3.

123 Svea hovrätt dom 2016-04-26 i mål nr B 6057-15, s. 5.

124 Svea hovrätt dom 2016-04-26 i mål nr B 6057-15, s. 4.

Skälet till att hovrätten anser att artikel 37, snarare än 34, är relevant för bedömning av detta fall är att hovrätten som sagt landat i att vad Peder Molin bedrivit är detaljhandel – och detaljhandelsmonopolets funktionssätt som sådant ska bedömas enligt 37. Detta resonemang är dock något av ett cirkelresonemang, då hovrätten kommit fram till att det rör sig om detaljhandel snarare än privatimport med utgångspunkt i svensk lagstiftning, när det är den svenska lagstiftningen i sig som skulle prövas ifall ett förhandsavgörande hade begärts. Särskilt med tanke på att det aktuella lagrummet, 4 kap. 4 § 2 st. 7 pt., kommit till genom att EU-domstolen granskade svensk lag enligt artikel 34 i *Rosengren*,¹²⁵ hade det inte varit otroligt att EU-domstolen skulle döma enligt artikel 34. Dessutom, i *Visnapuu*, landade EU-domstolen i att finska regleringar angående regleringar som inte enbart avser Alko (motsvarande Systembolaget) inte utgjorde en del av detaljhandelsmonopolets funktionssätt,¹²⁶ och 4 kap. 4 § 2 st. 7 pt. är som bekant ett lagrum som inte rör endast aktören Systembolaget.

4.3 Winefinder-målet

Winefinder-målet utgör det starkaste rättspraxisen kring privatinförsel, då detta fall tog sig hela vägen till HD (Högsta domstolen). Det dömdes i oktober 2020 i PMD (Patent- och marknadsdomstolen), 2022 i PMÖD (Patent- och marknadsöverdomstolen) och slutligen 2023 i HD. Parallellt med processen mellan Winefinder och Systembolaget, förde Systembolaget även en process gentemot bolaget Vivino, men det fallet skrevs av efter HD:s dom i Winefinder-målet.¹²⁷ Därför behandlas Vivino-fallet inte närmre i denna uppsats.

Till skillnad från i Handlavin-målet står vinhandlarbolaget i Winefinder-målet inte åklagat för brott mot alkohollagen. I Winefinder-målet prövas istället lagligheten av deras modell för försäljning av alkohol till svenska kunder på ett indirekt sätt, där Systembolaget har yrkat att Winefinder ska förbjudas från att marknadsföra sin verksamhet, med hänvisning till att de marknadsför något olagligt (detaljhandel).¹²⁸ Detta innebär att domstolen ändå måste ta ställning för verksamhetens förenlighet med alkohollagen. Även på andra punkter yrkades att marknadsföring skulle förbjudas,¹²⁹ men för denna uppsats är endast frågan om distanshandels laglighet i relation till detaljhandelsmonopolet av intresse.

4.3.1 Sakförhållanden

Winefinder är en koncern, där det svenska bolaget Winefinder AB och danska bolaget Winefinder ApS ingår (i denna uppsats används "Winefinder" när bägge bolagen hänvisas till, annars framgår av "AB" eller "ApS" vilket bolag som avses). Winefinder AB är moderbolaget, och Winefinder ApS är ett helägt dotterbolag.¹³⁰ Ett viktigt sakförhållande för att avgöra huruvida Winefinder begått brott mot

125 C-170/04, *Rosengren*, pt. 27.

126 C-198/14, *Visnapuu*, pt. 92.

127 Maxe Aglinder, Cecilia, "Övervakning av det svenska detaljhandelsmonopolet för alkoholdrycker - Rapport till Europeiska kommissionen," Konkurrensverket, 2022, s. 6.

128 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 8.

129 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 8.

130 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 37.

svenska alkohollagen, var att reda ut hur dessa två juridiskt skilda bolag agerat samt deras interna relation.

De två bolagen har under den relevanta tidsperioden haft samma verkställande direktör, samt identiska bolagsstyrelser.¹³¹ Samtliga personer i bolagsstyrelsen, samt VD:n, var bosatta i Sverige snarare än Danmark.¹³² De immateriella rättigheterna som Winefinder ApS använder i sin e-handel, däribland varumärket WINEFINDER samt dess logotyp, ägs av Winefinder AB.¹³³ Winefinder AB är också den registrerade innehavaren av winefinder.se, där Winefinder ApS genomför sin verksamhet.¹³⁴ Winefinder ApS har inte under perioden drivit någon annan verksamhet än e-handel, där svenska kunder utgjort huvuddelen av kundkretsen.¹³⁵ Däremot, grundades koncernen av en dansk-svensk entreprenör, som bott i båda länder. Winefinder ApS har sitt huvudkontor samt sina vinlager i Danmark.¹³⁶ I 2020 avtalades även om att det danska bolaget VINOteket skulle ingå i koncernen, vilket innebär att koncernen skulle komma att innehålla ett bolag som främst riktar sig till danska kunder.¹³⁷ Under processen utvecklade Winefinder ApS också sin verksamhet, till att inkludera mer än blott distansförsäljningen, bland annat genom öppnandet av en fysisk vinbutik i Danmark.¹³⁸

Tjänsten Winefinder drev som är aktuell i detta fall är webbsidan winefinder.se, där man bedrivit e-handel av alkoholhaltiga drycker. Webbsidan har under perioden endast funnits på svenska språket, och pris på viner har presenterats i svenska kronor.¹³⁹ På denna webbsida anges både Winefinder AB och Winefinder ApS som avsändare, och enligt Systembolaget framgår i en del marknadsföring för e-handelstjänsten över huvud taget ingen åtskillnad mellan bolagen, och avsändaren anges bara ”Winefinder”.¹⁴⁰ På hemsidan där försäljningen till svenska kunder skedde, angavs vidare kontaktuppgifter till Winefinder, men denna kontakt var till det svenska Winefinder AB via ett svenskt telefonnummer och en svensk epostadress.¹⁴¹ Från kunders perspektiv, gjordes inga hänvisningar till det danska Winefinder ApS över huvud taget vad gällde kontakt.¹⁴² Från Winefinders perspektiv försvarades detta av att Winefinder ApS helt sonika hade köpt in vissa tjänster från sitt moderbolag, däribland kundtjänst, IT-tjänst, med mera – och hänvisar till att man köpt in dylika tjänster även från andra självständiga bolag.¹⁴³

131 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 37.

132 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 37.

133 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 39.

134 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 39.

135 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 6.

136 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 26.

137 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 27.

138 Patent- och marknadsöverdomstolens dom 2022-06-14 i mål nr PMT 13055-20, s. 6.

139 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 6.

140 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 14.

141 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 38.

142 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 38.

143 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 26.

Vad gäller själva tjänsten, presenteras den bland annat som: *”(a)llt du behöver göra är att välja vin och lägga in en beställning, betala och luta dig tillbaka. Resten sköter vi.”*¹⁴⁴ När beställningen görs, är det formellt sett med det danska Winefinder ApS som kunden ingår avtal med.¹⁴⁵ Därefter, precis som beskrivet enligt ovan citat, är det Winefinder som ordnar transport från Danmark till Sverige, genom transportbolag som Winefinder ingått ramavtal med - men som kontraheras ”för köparens räkning” för den individuella beställningen.¹⁴⁶ Möjlighet för kunden att hämta varorna för egen del i Danmark, eller boka egen transport, har enligt Winefinder också funnits¹⁴⁷ – men inte framgått på hemsidan under en ordinarie köpprocess.¹⁴⁸ Ifall kunden valt att låta Winefinder ordna leverans, betalades leveransavgiften samtidigt som varorna i en enda betalning till Winefinder. Kontakt-epostadress angavs också som ”hemleverans@winefinder.se” snarare än en adress till ett transportbolag.

Tidigare hade Winefinder även ett samarbete med de svenska matvaruaffärerna Mathem samt City Gross. Genom dessa samarbeten kunde kunder som handlade online på matvaruaffärernas hemsidor beställa gemensam leverans på mat, samt vin från Winefinder.¹⁴⁹ Denna transport av Winefinder:s produkter, skedde med Mathem/City Gross som transportör,¹⁵⁰ och de fysiska matvarubutikerna fungerade även som utlämningsställe.¹⁵¹

4.3.2 Dom i Patent- och marknadsdomstolen

I första instans, Patent- och marknadsdomstolen, landade domstolen i att verksamheten som Winefinder bedrev var att klassa som detaljhandel. PMD inleder med att hänvisa till 1 kap 11 § 2 st alkohollagen, och fastslår att även handel över internet enligt paragrafen kan vara detaljhandel.¹⁵²

I sitt resonemang landar PMD i att det inte är möjligt att dra en strikt skiljelinje mellan de två Winefinder-bolagen.¹⁵³ Bland annat nämns att det på winefinder.se nämns att ”Winefinder är certifierad av Trygg e-handel”, men endast det svenska Winefiner AB hade denna certifiering – trots att det enligt Winefinder bara är Winefinder ApS som står för distansförsäljningen.¹⁵⁴ Winefinderbolagens gemensamma verksamhet hade alltså en nära anknytning till samt etablering i Sverige,¹⁵⁵ varför deras gemensamma verksamhet inte kunde anses vara

144 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 42.

145 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 40.

146 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 28.

147 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 28.

148 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 41.

149 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 42.

150 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 30.

151 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 42.

152 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 34.

153 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 40

154 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 39.

155 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 44.

privatinförsel enligt bestämmelsen som tillkom efter *Rosengren*, utan istället svensk detaljhandel över internet.

Vidare var PMD också skeptiska till transportörernas oberoende. I praktiken hade kunden bara en mycket begränsad kontakt med kunden, och Winefinder:s argument om att köparen kontrakterats för köparens räkning var inte rimligt enligt PMD:s bedömning. Enligt PMD framstod processen, från eventuella kunders perspektiv, som att Winefinder hade det fulla ansvaret för leveransen.¹⁵⁶ Domstolen argumenterar även för att Winefinder:s affärsmodell går ut på att erbjuda konsumenter alkoholhaltiga drycker till hemmet, och att transporten av drycken därmed inte kan anses vara separat från bolagets verksamhet.¹⁵⁷

PMD ansåg inte att förhandsavgörande angående svenska alkohollagens överensstämmande med EU-rätt var nödvändigt. Detta då PMD landade i att EU-domstolen skulle bedöma det enligt artikel 37 snarare än artikel 34 FEUF – och det svenska detaljhandelsmonopolet som bekant redan godkänts i *Franzén*.¹⁵⁸ Precis som i Handlavin-målet, landar PMD i att det är artikel 37, som EU-domstolen hade prövat enligt, genom hänvisning till att bestämmelser angående detaljhandel utgör en del av monopolets funktionssätt.¹⁵⁹

4.3.3 Dom i Patent- och marknadsöverdomstolen

Till skillnad från PMD, landade PMÖD i slutsatsen att Winefinder-bolagen inte bedrivit detaljhandel i Sverige. Medan PMD ansåg att det var svårt att skilja på Winefinder AB och Winefinder ApS verksamhet vid distansförsäljningen, ansåg PMÖD att det varken går att bevisa att Winefinder ApS varit etablerat i Sverige (genom lokaler, nyttjning av lokaler etc),¹⁶⁰ eller att Winefinder AB haft en aktiv roll i distansförsäljningen till svenska konsumenter (genom t.ex. en fullmakt att företräda Winefinder ApS).¹⁶¹ Därför går det inte att dra slutsatsen att Winefinder-bolagen gemensamt bedrivit detaljhandel.

Vad gäller frågan om Winefinder ApS själv bedrivit detaljhandel, besvarad denna också negativt av PMÖD. Vad gäller transportörens oberoende, hänvisar PMÖD till förarbeten¹⁶² till alkohollagen, som anger att det är tillåtet för säljaren att ordna med transport.¹⁶³

Sammantaget menade PMÖD att Winefinder ApS varken kan ha ansetts bedriva detaljhandel i Sverige på grund av sin relation till svenska Winefinder AB, eller att transporten skulle skett på ett otillbörligt sett.

156 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 43.

157 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 43.

158 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 59.

159 Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19, s. 59.

160 Patent- och marknadsöverdomstolens dom 2022-06-14 i mål nr PMT 13055-20, s. 15-16.

161 Patent- och marknadsöverdomstolens dom 2022-06-14 i mål nr PMT 13055-20, s. 16.

162 Prop. 2007/08:119 s. 44 samt prop. 2009/10:125 s. 59.

163 Patent- och marknadsöverdomstolens dom 2022-06-14 i mål nr PMT 13055-20, s. 23.

4.3.4 Dom i Högsta domstolen

Högsta domstolen inleder sin dom med att reda ut och ge en slutgiltig tolkning på ett antal oklarheter angående detaljhandel och privatinförsel enligt *Rosengren*. HD medger att varken lagtext eller förarbeten ger en klar definition om vad detaljhandel är, men konstaterar att det uppenbart inte kan avse handel utomlands.¹⁶⁴ Vidare fastslår HD tolkningen att det är irrelevant om det är köpare eller säljare som anlitar transport vid privatinförsel, men att det inte är tillåtet för säljaren själv att föra in varorna i Sverige.¹⁶⁵ Tolkningen att det ej är lagligt för säljaren att själv föra in varorna är en bokstavstolkning av ordalydelsen i lagtexten, men skiljer sig från bestämmelsens författningskommentar i propositionen som införde densamma. I denna författningskommentar framgick: ”För rätten till införsel saknar det betydelse om [...] varan transporteras av säljaren eller av någon annan för säljarens räkning, eller om köparen i det aktuella fallet har anlitat transportören”.¹⁶⁶

HD klargjorde också att det är väsentligt vid privatinförsel att säljaren ej är etablerad i Sverige, eller att försäljaren använder t.ex. handelsagenter inom Sverige.¹⁶⁷ Att denna typ av försäljning är tillåtet, måste således innebära att den inte kan vara otillåten detaljhandel, varför det inte kan vara detaljhandel.¹⁶⁸ Slutligen tar HD höjd för, att i fall då det rör sig om ”rent formella eller konstlade upplägg”¹⁶⁹ för att åstadkomma tillåten privatinförsel som beskrivet ovan, ska det prövas huruvida formerna överensstämmer med verkligheten.

Liksom PMÖD, innebär HD:s tolkning av sakförhållandena att endast Winefinder ApS och inte Winefinder AB bedrivit försäljningsverksamheten till svenska kunder.¹⁷⁰ Domstolen menar också att leveransfrågan inte är relevant, då det, som de redan fastslagit, enligt alkohollagen inte spelar någon roll om den oberoende transportören är anlita av köpare eller säljare.¹⁷¹

HD hämtade inte in något förhandsavgörande, med hänvisning till att ”Det har för att avgöra målet inte varit nödvändigt att tolka någon unionsrätt...”.¹⁷²

164 NJA 2023, ”Vinhandeln på internet”, s. 593, pt. 15.

165 NJA 2023, s. 593, pt. 19, 24.

166 Prop. 2007/08:119, s. 44.

167 NJA 2023, s. 593, pt. 26-27.

168 NJA 2023, s. 593, pt. 25.

169 NJA 2023, s. 593, pt. 28.

170 NJA 2023, s. 593, pt. 33.

171 NJA 2023, s. 593, pt. 32.

172 NJA 2023, s. 593, pt. 34.

5 Gällande rätt efter Winefinder-målet

5.1 Kapitlets uppbyggnad

Privatinförsel till Sverige är som ovan nämnt grundat på EU-rättsfallet *Rosengren*, vilket innebär att förhållandena som rådde i *Rosengren* utan tvivel är lagliga. I detta kapitel resoneras och undersöks tillåtelsen av privatinförsel beroende på relationerna mellan köpare, transportör, säljare samt producent; med bakgrund av lagstiftningen som följt *Rosengren*-domen samt följande svensk rättspraxis.

Målet är att utröna var gränsdragningen mellan tillåten privatinförsel och otillåten detaljhandel är. Detta för att undersöka hur effektivt privata aktörer kan konkurrera med Systembolaget, genom att i högst möjliga mån efterlikna detaljhandel, genom att utnyttja privatinförselsbestämmelsen. Slutligen förs ett resonemang om den svenska gällande rättens överensstämmelse med EU-rätten.

5.2 "Yrkesmässig befordran eller annan oberoende mellanhand"

Lagrummet som möjliggör privatinförsel, 4 kap. 4 § 2 st. 7 pt., anger att leveransen ska ske från ett annat EES-land genom yrkesmässig befordran eller annan oberoende mellanhand. Yrkesmässig befordran innebär att transporten sker via postbefordran eller via t.ex. ett transportbolag.¹⁷³ Med "oberoende mellanhand" avses exempelvis privata ombud, som inte transporterar alkoholdryckerna som en yrkesmässig arbetsuppgift.¹⁷⁴ Denna möjlighet kan jämföras med den 2 pt. i samma paragraf, som tillåter privatpersoner att själv transportera alkoholhaltiga drycker utomlands ifrån till Sverige (för privat bruk), som innebär att köparen för egen del också kan stå för transporten. När formuleringen i 7 pt. fördes in i svensk lag, fanns visserligen ett resonemang gällande att "yrkesmässig befordran" var en överflödig formulering då "annan oberoende mellanhand" borde innefatta det förstnämnda; men lagstiftaren valde att inkludera båda för att vara likalydiga med EU-domstolens formulering.¹⁷⁵

Utifrån HD:s dom i Winefinder-målet, är det likgiltigt om det är köparen eller säljaren som ansvarar för kontakt med en transportör, och det är också likgiltigt om det är köpare eller säljare som ingår avtalet med transportören.¹⁷⁶ Det står däremot klart att säljaren själv inte får vara den som utför transporten, då HD i Winefinder-målet tolkat lagtexten som att privatinförsel per definition behöver en mellanhand.¹⁷⁷

¹⁷³ Prop. 2007/08:119, s. 44.

Även NJA 2023, s. 593, pt. 18.

¹⁷⁴ Prop. 2007/08:119 s. 37.

¹⁷⁵ Prop. 2007/08:119 s. 37.

¹⁷⁶ NJA 2023, s. 593, pt. 19, 32.

¹⁷⁷ NJA 2023, s. 593, pt. 19.

I Handlavin-målet prövades om en etablerad svensk aktör kan utgöra den “oberoende mellanhanden”, i fall där denna mellanhand både har ett köpeavtal med slutkonsument i Sverige samt ett köpeavtal med utländsk säljare/exportör. Hovrätten ansåg där att detta inte var att betrakta som enbart transport enligt formuleringen om privatinförsel i alkohollagen, denna tolkning kan sägas bekräftas av HD i Winefinder-målet genom formuleringen:

För att distansförsäljningen inte ska ses som detaljhandel i strid med alkohollagen måste det bl.a. krävas att säljaren inte är etablerad i Sverige; en säljare som är etablerad här och som säljer alkoholdrycker direkt till konsumenter i Sverige bryter alltså mot svensk lag, även om dryckerna förs in i landet efter köpet

[...]

Vidare måste det förutsättas att någon försäljningsverksamhet inte äger rum på plats i Sverige, t.ex. genom en handelsagent eller motsvarande.¹⁷⁸

Ifall inte ens handelsagenter är tillåtna, är det givet att inte heller situationen i Handlavin-målet skulle tillåtas, vilket bör klassas som återförsäljning och underkännas redan på första delen av ovanstående utdrag.

Vad som däremot inte klargjordes helt av HD i Winefinder-målet är Winefinder:s tidigare relation till Mathem och City Gross. Dessa samarbeten nämndes över huvud taget inte i HD, förmodligen på grund av att de redan avslutats. Det faktum att det framgick att det inte var av vikt att Winefinder ingick ramavtal med särskilda transportbolag, borde innebära att det inte heller hade varit otillåtet om det hade varit ett bolag likt Mathem/City Gross som var transportör enligt ett ramavtal med en utländsk alkoholförsäljare. Att sådana bolag inte primärt bedriver transportverksamhet bör inte ha någon vikt, då även andra oberoende mellanhänder uttryckligen tillåts enligt både lagtexten och HD:s tolkning av den.

Med anledning av detta bör det vara inom lagens gränser för privatinförsel, att exempelvis ett bolag som driver en matvarubutik eller matvarubutikskedja, agerar oberoende mellanhand för leverans mellan köpare i Sverige och säljare i övriga EES-området. Exempelvis genom gemensam leverans av matkassar/matvaror, men det kan även tänkas att matvarubutiker agerar utlämningsställe dit kunder kan beställa alkoholhaltiga drycker för att hämta ut i samband med dagligvaruhandel. Det mest logistiskt rimliga för en sådan verksamhet hade varit i Öresundsregionen, på grund av närheten till Danmark, där detaljmonopol saknas. En svensk butik i Helsingborg borde enligt nuvarande lagstiftning samt rättspraxis kunna agera transportör samt utlämningsställe för alkoholhaltiga drycker, som samma dag exporteras över landsgränsen från ett lager i Helsingör. Detta, förutsatt att det är ett danskt bolag som ostridigt är försäljaren, och det svenska bolaget som driver butiken ostridigt är transportören i relationen. Visserligen skulle den svenska butiken inte själv få intäkterna från exempelvis vinflaskor som säljs i ett sådant samarbete, men det kan antas att kunder som för sin veckohandel både vill köpa mat samt vin, skulle se det som en fördel om de kunde åstadkomma detta i en och samma fysisk destination, snarare än att både besöka en matvarubutik samt en systembolagsbutik.

178 NJA 2023, s. 593, pt. 26-27.

5.3 “Rent formella eller konstlade upplägg”

I Winefinder-målet hade de danska och svenska Winefinder-bolagen en hel del gemensamt, däribland gemensam styrelse samt inköp av tjänster ifrån varandra. I HD:s dom formulerades följande:

Vid tydliga tecken på rent formella eller konstlade upplägg kan det finnas anledning att pröva om en påstådd etablering eller försäljning verkligen återspeglar de rätta förhållandena.¹⁷⁹

HD ansåg att det i Winefinder-målet framgick att det var Winefinder ApS själv som bedrev distanshandeln, trots de nära relationerna till Winefinder AB.

För att fortsätta tankeexemplet ovan, med en svensk butik i Helsingborg och en dansk exportör i Helsingör, hade ovan nämnd relation varit möjlig om dessa teoretiska bolag tillhörde samma koncern? Det vill säga, ett danskt bolag i exempelvis Helsingör som anlitar sitt dotter-, syster- eller moderbolag att utföra transport till kund i Sverige. Hur HD hade dömt i ett sådant fall går inte att med säkerhet avgöra genom tillgänglig rättspraxis. När HD utförde ett test på Winefinder-bolagen, prövades om det förelåg i första hand något som tyder på att Winefinder AB skulle kunna ses som säljare till kund, och i andra hand om Winefinder ApS etablering i Danmark kunde ses som “fiktiv”.¹⁸⁰ Detta är visserligen en annan situation än ett teoretiskt scenario där ett danskt och svenskt bolag i samma koncern agerar säljare respektive transportör i en privatinförsel, men ifall samma test skulle appliceras på detta teoretiska scenario torde utslaget bli att upplägget inte är ”rent formellt” eller ”konstlat”, såvida bolagens uppgifter hålls i sär och faktiskt etablering i varsitt land föreligger.

Ett annat teoretiskt exempel, vad gäller huruvida ett förhållande skulle kunna ses som konstlat eller ej, skulle kunna vara huruvida en svensk alkoholtillverkare får sälja sina produkter till ett utländskt bolag som i sin tur säljer till svenska kunder enligt privatinförselsundantaget. Återigen kan exemplet Helsingborg-Helsingör utnyttjas. Ett ölbryggeri i Helsingborg kan utan problem exportera öler till ett danskt bolag, exempelvis en återförsäljare. Denna danska återförsäljare i Helsingör kan utan problem sälja denna öl till svenska kunder genom privatinförsel med hjälp av en självständig transportör. Men – uppstår det problem ifall detta Helsingborgsbryggeri och denna Helsingörsåterförsäljare hade varit systerbolag? I ett sådant scenario blir verksamheten de facto väldigt lik detaljhandel, för en kundkrets omkring Helsingborg. Det danska bolaget kunde till och med erbjuda till de svenska konsumenterna att “hämta upp varorna direkt i hamnen”, genom att t.ex. ha lager intill Helsingörs hamn, anlita det privata bolaget som trafikerar färjelinjen mellan de två städerna, som oberoende mellanhand, för att minimera transporttiden. Min bedömning är att, så länge de två systerbolagen tydligt hade hållit isär sina respektive verksamheter, och faktiskt varit etablerade på varsin sida av Öresund – bör ett sådant förhållande vara inom lagens gränser enligt gällande rätt och inte ses ett konstlat upplägg.

179 NJA 2023, s. 593, pt. 28.

180 NJA 2023, s. 593, pt. 29-31.

5.4 “Handelsagent eller motsvarande”

En tredje formulering i Winefinder-domen som är relevant att diskutera, när vidden av privatinförselsundantaget ska dras till sin spets, är följande:

Vidare måste det förutsättas att någon försäljningsverksamhet inte äger rum på plats i Sverige, t.ex. genom en handelsagent eller motsvarande. Om säljaren exempelvis är etablerad i ett annat EU- eller EES-land och säljer varor via en webbplats på internet så innebär inte det förhållandet att webbplatsen är tillgänglig från Sverige eller att utrustningen för webbplatsen finns här, att försäljningen ska anses äga rum här i landet (jfr skäl 19 i e-handelsdirektivet).¹⁸¹

Utöver att det formellt krävs att det är det utländska bolaget som står som säljare vid privatinförsel, tar alltså HD höjd för att försäljningsverksamhet som leder till ett sådant avtal med utländskt bolag kan vara olagligt. HD gav inga vidare indikationer om hur ett sådant test kan ske, utöver att fastslå att en webbplats tillgänglig för Sverige (eller att webbplatsens “utrustning” finns i Sverige) inte räcker för att det ska anses att försäljning äger rum i Sverige. Det mest konkreta som kan utläsas är att an handelsagent i Sverige explicit är otillåtet (vid privatinförsel). Enligt handelsagenturlagens, lag (1991:351), portalparagraf definieras handelsagent som:

Med handelsagent förstås i denna lag den som i en näringsverksamhet har avtalat med en annan, huvudmannen, att för dennes räkning självständigt och varaktigt verka för försäljning eller köp av varor genom att ta upp anbud till huvudmannen eller sluta avtal i dennes namn.

Enligt denna definition bör exempelvis de teoretiska butikerna och bryggerierna i Helsingborg som ovan nämnts, inte anses vara handelsagenter, så länge de inte uppfyller definitionen enligt handelsagenturlagen.

Däremot har HD formulerat sig enligt “*t.ex. handelsagent eller motsvarande*”. Vilka dessa andra exempel, eller motsvarigheter till handelsagent, är framgår ej. Till vilken grad skulle en butik i Helsingborg exempelvis få marknadsföra att man via ett bolag i Helsingör kan beställa viner, som kan transporteras till butiken i Helsingborg? Det faktum att Winefinder ApS köpte marknadsföringstjänster av Winefinder AB¹⁸² utan att Winefinder AB i Winefinder-domen bedömdes vara “handelsagent eller motsvarande”, öppnar åtminstone dörren för sådan marknadsföring. Däremot är det osäkert om ett snävare test hade applicerats om det svenska bolaget var exempelvis en butik det danska bolaget samarbetade med – HD nämnde som sagt inte Winefinder:s tidigare samarbeten med City Gross och Mathem, så inga konkreta slutsatser angående de samarbetena kan dras.

5.5 Faktisk effekt?

Trots att ovan resonemang i detta kapitel landar i slutsatsen att nuvarande rättspraxis innebär att privatinförselsundantaget i 4 kap. 4 § 2 st. 7 pt. bör kunna nyttjas för att skapa scenarion som har stora likheter med detaljhandel, bör den faktiska effekten av en sådan verksamhet inte kunna hota den svenska restriktiva alkoholpolitiken samt detaljhandelsmonopolet. Visserligen har denna uppsats inte några empiriska ambitioner att pröva om så är fallet, i konkreta siffror, men en diskussion om de faktiska effekterna är likväl intressant. HD-domen i Winefinder-målet bör snarare anses i stor del bekräfta en status quo om vad som gällt rättsligt genom

181 NJA 2023, s. 593, pt. 29-31.

182 NJA 2023, s. 593, pt. 31.

resonemangen i *Rosengren* och *Kommissionen mot Sverige*, samt för den delen förarbeten till den svenska lagstiftningen som ger undantaget för privatinförsel.

Även om lagstiftningen och rättspraxisen hade dragits till sin spets för att försöka de facto efterlikna detaljhandel så långt detta är möjligt, t.ex. genom ovan anförda exempel (likt ett svenskt bryggeri i Helsingborg ägandes ett dotterbolag i Helsingör som har som nisch att exportera till en kundkrets kring Helsingborg), hade detta knappast allvarligt kunnat konkurrera med Systembolaget. Både med hänsyn till att kunder på ett mindre omständligt vis enkelt kan handla på Systembolaget och undkomma leveranstiden (om än Helsingör-Helsingborg visserligen är ett kort avstånd), men särskilt med tanke på att den geografiska verkligheten medför att en väldigt begränsad geografisk del av Sverige ligger nära ett annat EES-land med friare alkohollagar. I praktiken lär det som mest vara västra Skåne där transporttiderna är korta nog för att privatinförsel från Danmark skulle kunna uppfattas av kundkretsen som ett rimligt alternativ till ett besök på Systembolaget för oplanerade inköp. Därtill ska åter påminnas att svensk alkoholskatt ska betalas även vid privatinförsel, samt att en transport över Öresund är en de facto kostnad, om än avståndet är kort. För de boende i västra Skåne, måste också nämnas att denna potentiella kundkrets i praktiken har lätt att handla alkoholhaltiga drycker i Danmark och föra in dem enligt 4 kap. 4 § 2 st. 2 pt, varför det svenska detaljhandelsmonopolet i västra Skåne i praktiken redan konkurrerar med den fria detaljhandeln på andra sidan Öresund. Å andra sidan, med en blick framåt, kan tänkas att effekten hade blivit större om de andra grannländerna (Norge, Finland) liberaliserade sin alkoholpolitik – och ännu fler svenskar haft kort sträcka vad gäller privatinförsel.

Vad som däremot kan konstateras, är att domen i Winefinder-målet innebär att svenska aktörer relativt lätt kan etablera sig i Danmark eller andra EES-länder, och driva distanshandel med svenska kunder. Detta då det nu är ostridigt att detta går att åstadkomma, så länge denna utländska verksamhet formellt sker genom ett dotterbolag med faktiskt registrering och etablering utomlands. Att sådan mer regelrätt export, som inte försöker efterlikna detaljhandel utan egentligen bara följer vad som varit tillåtet för utländska exportörer sedan *Rosengren*, skulle utmana Systembolaget i praktiken är inte heller troligt. Det är inte orimligt att anta att privatinförselns marknadsandelar gentemot detaljhandeln kan komma att stiga något, men inget tyder på att det är ett existentiellt hot.

5.6 Överensstämmelse med EU-rätten

Slutligen kan vara av intresse att diskutera den svenska lagstiftningen samt rättspraxisen vad rör privatinförsel, jämfört med EU-rätten. I detta innefattas både en jämförelse av svensk implementering med EU-rättsfall, samt resonemang om hur EU-domstolen skulle döma angående delar av den svenska lagstiftningen om det prövades efter ett förhandsavgörande begärts.

I *Rosengren* ges inga direkta instruktioner för hur lagstiftningen ska vara utformad för att vara förenlig med domen. Det som avgörs är istället att det förbud mot privatinförsel (förutom i undantagsfall likt resande, gåvor, testamente...) som fanns i dåvarande alkohollag inte var acceptabelt.¹⁸³ Däremot var domen i *Kommissionen*

183 C-170/04, *Rosengren*, pt. 58.

mot Sverige mer konkret formulerad i det avseendet, då Kommissionen yrkade specifikt att Sverige underlät sina skyldigheter genom att inte tillåta privatinförsel ”genom oberoende mellanhand eller yrkesmässig befördran”.¹⁸⁴ Domstolen biföll Kommissionens talan med en identisk formulering, att det specifikt var en otillbörlig handelsrestriktion att inte tillåta privatinförsel genom *oberoende mellanhand* eller *yrkesmässig befördran*. Som bekant lyftes denna formulering rakt in i svensk lagstiftning,¹⁸⁵ med avsikt att formuleringen ostridigt skulle överensstämma med EU-rätten.

Däremot bedömde domstolen i *Rosengren* enligt de faktiska omständigheterna i fallet (med en oberoende transportör), och i *Kommissionen mot Sverige* enligt frågeställningen huruvida en privatinförsel via en oberoende mellanhand/yrkesmässig befördran skulle tillåtas. Strikt taget har alltså EU-domstolen aldrig tagit ställning till om det egentligen bör anses vara en handelsrestriktion att en mellanhand över huvud taget krävs i de fall köparen inte för egen del importerar varorna. Det vill säga – hur hade EU-domstolen dömt om de i ett förhandsavgörande fått frågan om det är en handelsrestriktion att säljare inte själva får stå för transport vid privatinförsel av alkohol?

Något som talar för att svenska lagstiftningen inte är problematiskt i det avseendet, är att Sveriges implementering av *Rosengren* och rätten till privatinförsel redan är en mindre handelshindrande implementering än den Finland infört. I Finland infördes lagstiftningen på sådant vis att det inte bara är olagligt för säljaren att själv transportera varorna till köpare, utan också olagligt för säljaren att ordna transporten.¹⁸⁶ Visserligen skulle det kunna argumenteras för att Finlands implementering i så fall också innebär en (ännu större) handelsrestriktion, men *Visnapuu* målet talar delvis emot detta. I *Visnapuu* skulle EU-domstolen besvara (bland annat) om den finska lagstiftningen, där import av alkohol för eget bruk endast är tillåtet om antingen köparen själv eller en av säljaren oberoende transportör transporterat varorna, och att det i andra fall krävs att säljaren har ett särskilt tillstånd för att utföra importen. EU-domstolen valde i domen att undersöka lagligheten i att kräva ett tillstånd när säljaren eller en av säljaren utsedd transportör genomför importen, vilket domstolen ansåg var ett handelshinder enligt artikel 34 FEUF.¹⁸⁷ Däremot erinrade domstolen om att en sådan restriktion kan motiveras genom skälen i artikel 36 eller genom ett tvingande krav,¹⁸⁸ men gjorde inte detta proportionalitetstest själv utan lämnade det åt den finländska domstolen.¹⁸⁹

Ifall det finska upplägget bedömdes som att det inte behöver vara otillåtet att förbjuda säljare att agera/anlita transportör utan ett särskilt tillstånd för alkoholhaltiga drycker med max 4,7 % alkohol, är det svårt att föreställa sig att den svenska lagstiftningen som tillåter säljare att anlita transportör (men ej transportera

¹⁸⁴ C-186/05, *Kommissionen mot Sverige*, pt. 9.

¹⁸⁵ Prop. 2007/08:119 s. 37.

¹⁸⁶ SOU 2014:58, Privat införsel av alkoholdrycker - Tydligare regler i konsekvens med svensk alkoholpolitik, s. 52-53.

¹⁸⁷ C-198/14, *Visnapuu*, pt. 108.

¹⁸⁸ C-198/14, *Visnapuu*, pt. 110.

¹⁸⁹ C-198/14, *Visnapuu*, pt. 129.

självt) oavsett alkoholhalt och utan något särskilt tillstånd, skulle dömas ut. Ifall en rak fråga om huruvida det "utgör ett olagligt handelshinder att säljare inte får utföra transporten vid privatinförsel av alkohol" ställts EU-domstolen i ett förhandsavgörande, hade EU-domstolen rimligen ansett likt i *Visnapuu* att artikel 34 snarare än 37 är relevant, att det bryter mot artikel 34, konstaterat att det kan motiveras av artikel 36 eller ett tvingande krav, men överlämnat åt den svenska domstolen att avgöra om det är proportionerligt.

En annan aspekt av möjligheten för privatinförsel till Sverige som uppdagades i Handlavin-målet men som även berördes i Winefinder-målet är "mellanhänder" med mer aktiv involvering i försäljningen än strikt transport. I Handlavin-målet hade en aktör aktiv i Sverige, som agerade transportör, även försäljningsverksamhet för att "koppla samman" säljare utomlands i EU med svenska kunder. Hur hade EU-domstolen dömt, ifall den i ett förhandsavgörande tillfrågades om förbudet mot sådana upplägg överensstämmer med EU-rätten? Ifall det var de exakta förhållandena i Handlavin-målet EU-domstolen prövade frågan med bakgrund av, är det sannolikt att de skulle döma att åtgärden är en del av monopolets funktionssätt, och därför tillåten enligt artikel 37 FEUF. Detta då den svenska handlaren i Handlavin-målet hade avtal direkt med svenska kunder, samt direkt med utländska vinexportörer, utan någon kontakt mellan den slutgiltiga köparen och säljaren.¹⁹⁰ Avtal direkt med köparen i Sverige, är svårt att argumentera för att det inte skulle innebära detaljhandel.

Ifall det istället hade rört sig om ett liknande teoretiskt fall, men där den svenska aktören snarare arbetar för att få till avtal mellan svenska kunder och en utländsk exportör direkt, hur hade EU-domstolen sett på ett förbud mot detta? Winefinder-domen klargjorde att sådana upplägg, "handelsagent eller motsvarande" är otillåtna. Om EU-domstolen blev tillfrågade om ett allmänt förbud mot sådan handelsagentsverksamhet vad gäller privatinförsel av alkohol, hade domstolen först behövt avgöra om åtgärden skulle prövas gentemot artikel 34 eller 37. Vad som talar för det sistnämnda är att monopolets funktion är att bedriva detaljhandel, och att aktiv försäljningsverksamhet i Sverige av en aktör etablerad i Sverige enligt svensk lag just är detaljhandel, enligt både ordalydelsen i 5 kap. 11 § 2 st. alkohollagen, samt HD:s tolkning av denna i Winefinder-målet.¹⁹¹ Detta utgör dock något av ett cirkelresonemang, då vad alkohollagen och svensk rätt anser "detaljhandel" är, egentligen inte är relevant, då det är just alkohollagen och svensk rätt som då skulle prövas gentemot EU-rätten. I exempelvis *Rosengren* ansåg den svenska regeringen att förbudet mot privatinförsel skulle bedömas enligt artikel 37, med anledning att detaljhandelsmonopolet som sådant skulle innebära att utländska aktörer inte heller skulle få sälja alkohol till svenska konsumenter.¹⁹² Likväl dömde EU-domstolen i *Rosengren* att artikel 34 var det relevanta lagrummet, snarare än artikel 37.

Ifall EU-domstolen däremot skulle instämma i att förbudet mot handelsagenter i detta sammanhang är ett förbud mot att andra än Systembolaget bedriver detaljhandel, hade de bedömt åtgärden enligt artikel 37, då åtgärden i så fall utgör en

190 Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14, s. 5-6.

191 NJA 2023, s. 593, pt. 26.

192 Förslag till avgörande av generaladvokat Mengozzi, föredraget den 30 november 2006, *Rosengren*, C-170/04, ECLI:EU:C:2006:213, pt. 43.

del av (detaljhandels-)monopolets funktionssätt. I detta fall hade EU-domstolen konstaterat att detaljhandelsmonopolet är lagligt enligt *Franzén*, och således också handelsagentsförbudet.

Ifall EU-domstolen inte hade instämt i den svenska tolkningen att en sådan handelsagent skulle bedriva detaljhandel, skulle detta innebära att EU-domstolen skulle döma förbudet mot handelsagent enligt artikel 34, då det är en åtgärd som appliceras på andra aktörer än detaljhandelsbolaget¹⁹³ och därmed inte rör monopolets funktionssätt. Med hjälp av Dassonville-formeln kan i sådana fall det enkelt konstateras att åtgärden kan ha en effekt på handeln mellan medlemsstaten, och därmed utgör ett handelshinder. Därför skulle det prövas huruvida artikel 36 eller de tvingande kraven kan motivera detta handelshinder. Det är inte självklart huruvida domstolen hade genomfört ett gediget proportionalitetstest likt i *Rosengren*, eller att lämna detta åt den nationella domstolen, likt i *Visnapuu*. Ifall EU-domstolen själva provat proportionerligheten och ändamålsenligheten, hade de nog kunnat konstatera att även om svenska aktörer kunde agera handelsagenter för utländska exportörer, är alkohol från Systembolaget oavsett så mycket mer lättillgängligt än en import, att effekten på folkhälsan inte varit stor om sådana handelsagenter tilläts. Däremot finner jag det mer troligt att EU-domstolen, likt i *Visnapuu*, skulle lämnat det åt den nationella domstolen att avgöra om åtgärden är proportionerlig gentemot syftet. Detta då EU-domstolen i *Visnapuu* på ett generöst sätt resonerar att medlemsstater har ett ”utrymme för skönmässig bedömning”¹⁹⁴ angående vilken nivå av skydd folkhälsa fordras.

Sammantaget är det inte troligt att den svenska gällande rätten vad gäller privatinförsel i något väsentligt avseende är för restriktivt, men att det inte heller är orealistiskt att EU-domstolen skulle anse att vissa detaljer skulle bedömas vara handelshinder enligt artikel 34 snarare än delar av monopolets funktionssätt enligt artikel 37. Däremot landar analysen i att det i dessa fall bör vara troligare att EU-domstolen lämnar provet av proportionalitet och ändamålsenlighet åt den nationella domstolen, likt i *Visnapuu*.

193 Jfr. C-198/14, *Visnapuu*, pt. 91.

194 C-198/14, *Visnapuu*, pt. 118.

6 Avslutande sammanfattning

Uppsatsen har undersökt gränserna mellan å ena sidan laglig privatinförsel av alkoholdrycker till Sverige, och å andra sidan olaglig detaljhandel. Detta via en genomgång av hur det europeiska rättssystemet påverkat det svenska, och hur dessa nya från EU-rätten hämtade bestämmelser tolkats i svenska rättsfall. Särskilt fokus har givits det relativt nya HD-avgörandet i Winefinder-målet, som etablerat att rätten till privatinförsel bör tolkas relativt extensivt vad gäller t.ex. svenska handelsidkares möjlighet att föra handelsverksamhet från andra EES-länder (med där registrerade bolag) till svenska konsumenter.

Mot bakgrund av domen i Winefinder-målet och annan svensk rättspraxis har uppsatsen resonerat kring hur gällande rätt kan utnyttjas till yttersta möjliga grad för att efterlikna detaljhandel, utan att bryta mot svensk rätt. Slutsatserna innebar att det, mot bakgrund av rättspraxis från främst Winefinder-målet, bör gå att i relativt stor grad efterlikna detaljhandel genom privatinförsel, med exempelvis korta transportsträckor över Öresund, från bolag i Danmark som de facto styrs av svenskar. Däremot konstateras att svensk alkoholskatt ska betalas även vid privatinförsel, varför sådana bolag inte prismässigt bör ha något bra utgångsläge att erbjuda nämnvärt billigare varor än Systembolaget till denna kundkrets. Därutöver noteras också att kundkretsen som bor nära nog Danmark för att kunderna skulle kunna uppfatta denna privatinförsel som ett rimligt alternativ till detaljhandel från Systembolaget ur ett nationellt perspektiv är litet; men det resoneras också om att det skulle kunna komma att ändras i framtiden om Sveriges övriga grannländer också släppte alkoholen fri där.

Uppsatsen avslutas med en analys om huruvida EU-domstolen skulle önska en vidare liberalisering vad gäller förutsättningarna för privatinförsel. Två aspekter som prövades var förbudet mot att säljare utför transporten på egen hand, samt förbudet mot att säljaren nyttjar handelsagenter i Sverige. Resonemanget slutade i att båda förmodligen hade bedömts enligt artikel 34 snarare än artikel 37 FEUF, och att EU-domstolen i sådant fall hade lämnat åt den nationella domstolen att pröva proportionaliteten och ändamålsenligheten, gentemot ett eller flera skäl i artikel 36 FEUF eller tvingande krav.

Källförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1976/77:108 om alkoholpolitiken.

Prop. 1998/99:134 om vissa alkoholfrågor, m.m.

Prop. 1991/92:170 om Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES).

Prop. 1992/93:253 om import av och partihandel med starköl.

Prop. 1993/94:136 Riktlinjer för ett nytt tillståndssystem för import, export, tillverkning och partihandel med alkoholdrycker.

Prop. 2007/08:119 Alkoholfrågor med EG-rättslig anknytning.

Statens offentliga utredningar

SOU 2014:58, Privat införsel av alkoholdrycker - Tydligare regler i konsekvens med svensk alkoholpolitik.

Övrigt

Maxe Aglinder, Cecilia, "Övervakning av det svenska detaljhandelsmonopolet för alkoholdrycker - Rapport till Europeiska kommissionen", Konkurrensverket, 2022.

Riksdagens protokoll 1993/94:39.

Tillkännagivande (1994:2049) av avtal mellan Systembolaget Aktiebolag och staten.

Litteratur

Barnard, Catherine, *The Substantive Law of the EU - The Four Freedoms*. Uppl. 6. Oxford:Oxford University Press, 2019.

Bernitz, Ulf, et al. *Finna rätt - Juristens källmaterial och arbetsmetoder*. Uppl. 16:1. Stockholm:Norstedts Juridik, 2023.

Butler, Graham, *Alcoholic goods and Sweden: the EU law of private imports, retail sale and state monopolies*. Stockholm:Sieps, 2022.

Chalmers, Damian, et al. *European Union Law*. Uppl. 4. Cambridge:Cambridge University Press, 2019.

Hettne, Jörgen; Otken Eriksson, Ida (red.). *EU-rättslig metod*. Uppl. 2:7. Stockholm:Norstedts Juridik, 2022.

Kleinman, Jan, "Rättsdogmatisk metod" i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. Uppl. 2. Lund:Studentlitteratur, 2018.

Schütze, Robert, *An Introduction to European Law*. Uppl. 3. Oxford:Oxford University Press, 2020.

Rättsfall

Europeiska unionens domstol

C-26/62, ECLI:EU:C:1961:6, *Van Gend en Loos*, dom av den 5 februari 1963.

C-6/64, ECLI:EU:C:1964:66, *Costa v. ENEL*, dom av den 15 juli 1964.

C-8/74, ECLI:EU:C:1974:82, *Dassonville*, dom av den 11 juli 1974.

C-120/78, ECLI:EU:C:1979:42, *Cassis de Dijon*, dom av den 20 februari 1979.

C-573/12, ECLI:EU:C:1997:504, *Franzén*, dom av den 23 oktober 1997.

C-5/05, ECLI:EU:C:2006:733, *Joustra*, dom av den 23 november 2006.

C-170/04, ECLI:EU:C:2007:313, *Rosengren*, dom av den 5 juni 2007.

C-186/05, ECLI:EU:C:2007:571, *Kommissionen mot Sverige*, dom av den 4 oktober 2007.

C-573/12, ECLI:EU:C:2014:2037, *Ålands vindkraft*, dom av den 1 juli 2014.

C-198/14, ECLI:EU:C:2015:751, *Visnapuu*, dom av den 12 november 2015.

Förslag till avgöranden från generaladvokater vid EU-domstolen

Förslag till avgörande av generaladvokat Roemer föredraget den 12 december 1962, *Van Gend en Loos*, C-26/62/19, ECLI:EU:C:1962:42.

Förslag till avgörande av generaladvokat Mengozzi föredraget den 30 november 2006, *Rosengren*, C-170/04, ECLI:EU:C:2006:213.

Förslag till avgörande av generaladvokat Bot föredraget den 9 juli 2015, *Visnapuu*, C-198/14, ECLI:EU:C:2015:463.

Högsta domstolen

NJA 2023, s. 593, "Vinhandeln på internet".

Tingsrätterna

Stockholms tingsrätt dom 2015-06-03 i mål nr B 4058-14.

Hovrätterna

Svea hovrätt dom 2016-04-26 i mål nr B 6057-15.

Patent- och marknadsöverdomstolen

Patent- och marknadsöverdomstolens dom 2022-06-14 i mål nr PMT 13055-20.

Patent- och marknadsdomstolen

Patent- och marknadsdomstolens dom 2020-10-22 i mål nr PMT 2881-19.

Elektroniska källor

Systembolaget, ”Från bergsmän till Bratt”. Tillgänglig online:
<https://systembolagethistoria.se/teman/ursprunget/fran-bergsman-till-bratt/>
Hämtad: 2024-05-01.

Vanttaja, Kirsi, ”Finsk starköl i matbutiker orsakar rusning“, SVT Nyheter, 2018.
Tillgänglig online: <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/finland-saljer-starkol-och-alkolask-i-matbutiker> Hämtad: 2024-05-08.